

II 1 223, 441

K R Ó T K I K U R S JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO

W 10-ciu LEKCJACH

WRAZ Z MAŁYM SŁOWNICZKIEM MNIEJ ZNANYCH WYRAZÓW

O P R A C O W A L I:
DR. MODEST LEWICKI
JOACHIM WOŁOSZYNOWSKI

ŁUCK _____ 1928
N A K Ł A D E M A U T O R Ó W

Książka udostępniona przez Wesołe Spacery po Warszawie

www.WesoleSpacerypoWarszawie.pl

Na naszej stronie znajdziecie
wiele darmowych książek
związanych z
historią.

Zapraszamy też
na nasze spacery
z przewodnikiem
po Warszawie.

BŁĘDY DRUKARSKIE:

Str.	3 wiersz	24	od góry:	odczytane	powinno być:	odczytanie
"	33	"	12	"	"	доля
"	39	"	3	"	"	kozaki
"	41	"	14	"	"	співати
"	42	"	7	"	"	jahidki
"	65	"	3	"	"	Турчин
"	66	"	12	"	"	Кониський
"	67	"	24	"	"	порятують
"	68	"	12	"	"	поїсть
"	68	"	19	"	"	зморилася
"	69	"	20	"	"	підкорчивши
"	70	"	3	"	"	відразу
"	74	"	12	"	"	Samijlenko
"	76	"	3	"	"	wilków
"	76	"	13	"	"	глузувати

wpro-
i za-
minie
pola-
z ty-
polski
uując
ństwa

Pisze
widel
o jest
kurs
onych
e wy-
mowy
wier-
centu

raz ci,
swój
zyka,
cent.
dalsze

Kurs został druczony w taki sposób, aby mógł służyć i jako samouczek i jako podręcznik do wykładów języka ukraińskiego dla dorosłych.

W S T Ę P.

Dorastające pokolenie polskie, pobierające nauki w szkołach państwowych na Wołyniu, gdzie wprowadzone zostały wykłady języka ukraińskiego, ma już możliwość poznania gruntownie tego języka i zaznajomienia się z literaturą ukraińską. Zanim jednak pokolenie to urośnie i przystąpi do pracy, minie lat kilka. Tymczasem, już obecnie wyczuwa się brak łatwego podręcznika języka ukraińskiego dla polaków, zamieszkałych na Wołyniu, stykających się stale w życiu codziennem z ludnością ukraińską z tytułu swego urzędu, albo pracy społecznej. Nieznajomość języka ukraińskiego sprawia, że urzędnik polski na Wołyniu, w stosunkach z ludnością ukraińską, posługuje się często językiem rosyjskim, kontynuując bezwiednie akcję moskiewskich urzędników-obrusitelej, akcję, wręcz szkodliwą i dla interesów Państwa Polskiego i dla Narodu Ukraińskiego.

Język ukraiński, jako fonetyczny, nie przedstawia w wymowie i pisowni żadnych trudności. Pisze się literalnie tak, jak się wymawia i wymawia się tak, jak się pisze. Chodzi tylko o poznanie prawideł gramatycznych, które trudne nie są, i o przyswojenie sobie prawidłowego akcentu w wymowie, co jest nieco trudniejsze i wymaga pewnej wprawy. Podstawowe prawidła gramatyczne zawiera właśnie kurs niniejszy, ujęty w dziesięć lekcji, których przestudjowanie wystarczy zupełnie do poznania odrębnych właściwości języka ukraińskiego i przyswojenia sobie prawidłowej pisowni. Natomiast akcentowanie wymaga dłuższej wprawy, której nabrać można praktycznie, albo, przez wsłuchiwanie się w dźwięki mowy ludu, który przechował najczystszy akcent, albo, przez czytanie utworów poetyckich, w których tok wiersza zmusza do prawidłowego akcentowania, wszelkie bowiem odchylenie od prawidłowego akcentu łamie harmonję wiersza.

Największe trudności z przyswojeniem sobie prawidłowego akcentu mają zachodni polacy, oraz ci, którzy zachowali w uchu dźwięki mowy rosyjskiej ze szkół i z życia. Język zaś ukraiński posiada swój własny akcent, sobie tylko właściwy. Dla oswojenia stopniowego z prawidłowem brzmieniem języka, wyróżniliśmy odrębnym krojem czcionek te samogłoski, na które przy wymowie padać powinien akcent. Kilkakrotnie odczytane nagłos przytoczonych przykładów oswoi ucho z dźwiękiem i ułatwi dalsze czytanie.

Kurs został ułożony w taki sposób, aby mógł służyć i jako samouczek i jako podręcznik do wykładów języka ukraińskiego dla dorosłych.

L E K C J A I.

Zachodni Słowianie (Polacy, Czesi, Słowacy, Słoweńcy) używają alfabetu łacińskiego, z pewnemi odmianami, przystosowanemu do właściwości dźwięków ich mowy. Natomiast wschodni Słowianie (Rosjanie, Białorusini, Ukraińcy, Bułgarzy i Serbowie) używają alfabetu zwanego „Cyrylicą” od imienia św. Cyryla, który przyniósł tym ludom naukę chrześcijańską z Grecji i ułożył dla nich alfabet, wzorowany na greckich znakach pisarskich.

Alfabet ukraiński jest przeto „Cyrylicą”, przystosowaną do właściwości dźwiękowych języka ukraińskiego, ze wszystkich języków wschodnio-słowiańskich najbardziej zbliżonego dźwiękowo do języków zachodnio-słowiańskich. Składa się on z następujących 33 znaków, które podajemy, wraz z ich polskiem brzmieniem:

А, а = A, a	Ж, ж = Ż(Rz) ż (rz)	М, м = M, m	Ф, ф = F, f
Б, б = B, b	З, з = Z, z	Н, н = N, n	Х, х = CH, ch
В, в = W, w	І, і = I, i	О, о = O, o	Ц, ц = C, c
Г, г = H, h	Ї, ї = Ji, ji	П, п = P, p	Ч, ч = Cz, cz
Ґ, ґ = G, g	Й, й = J, j	Р, р = R, r	Ш, ш = Sz, sz
Д, д = D, d	И, и = Y, y	С, с = S, s	Щ, щ = Szcz, szcz
Е, е = E, e	К, к = K, k	Т, т = T, t	Ю, ю = Ju, ju
Є, є = Je, je	Л, л = Ł, ł	У, у = U, u	Я, я = Ja, ja
			Ь, ь — znak miękki

Znak miękki nie posiada własnego dźwięku i służy tylko do zmiękczenia spółgłosek, np. *л* (ł) na *l* (жа^ль — жа^л), *н* (n) na *ń* (де^нь — де^н).

Dźwięki nosowe: *a* i *e* zachowały się u Słowian tylko w języku polskim. Język ukraiński, jak i inne języki słowiańskie, zastępuje dźwięki nosowe *a*, *e*, przez samogłoski *y*, *я*, np. дąб — дуб, języк — язык.

Język ukraiński jest językiem fonetycznym, w którym niema żadnej różnicy między pisownią i wymową, jak w języku polskim, np. w wyrazie „żołnierz”, gdzie dźwięk „ż” pisze się w początku wyrazu przez „ż”, a w końcu przez „rz”, albo w rosyjskim, np. w wyrazie „голова”, który się wymawia „gaława”. Stąd też wymowa w języku ukraińskim jest przy czytaniu bardzo łatwa, chodzi tylko o prawidłowy akcent, co jest już rzeczą ucha i wprawy. Natomiast język ukraiński ma charakter śpiewny, stąd też posiada pewne właściwości, tak utrwalone w życiu, że stały się już częścią składową jego prawideł gramatycznych. I tak:

Język ukraiński nie znosi zbiegu spółgłosek i unika go przez wstawienie samogłoski między spółgłoski; np., wyraz polski „broda”, brzmieć będzie po ukraińsku „борода” (akcent pada na literę wyróżnioną odmiennym krojem); w tym wypadku, w wyrazie борода, akcent pada na literę *a*). Wyraz polski „słoma”, po ukraińsku — „со^лома”.

Nie znosi też język ukr. samogłosek *a* i *e* na początku wyrazu, i, albo je odrzuca, np. Панас, zamiast Апанас, (Atanazy), albo zmienia na *o* np. Опанас, Олександр, окоман, albo nakoniec dodaje przed samogłoską lit. *г* np. Ганна, (Hanna), гарбуз, (harbuz), гармата (harmata),

Samogłoski *o* i *e* zmieniają się najczęściej w dalszych odmianach wyrazów na *i*, np. піп — по^па, кінь — ко^ня, Прокіп — Проко^па, осінь (jesień) осе^ни, попіл (popiół) по^пелу. Wyjątek stanowią: холод — холоду, голод — голоду, солод — солоду, oraz wyrazy obce, jak np. амвон (ambona) патрон, тон i t.d. w których te zmiany nie zachodzą.

W wyrazach czysto ukraińskich niema dźwięku *φ*, który używa się tylko w nowszych wyrazach obcych, np. форма, фабрика. W imionach własnych, wziętych z greckiego, dźwięki, trudne do wymawiania, zastępują się przez łatwiejsze: Хведір (Teodor), Хома (Tomasz) Пилип (Filip).

WPRAWA W CZYTANIU:

Стоїть явір над водою,
В воду похилився;
На козака пригодонька,
Козак зажурився.

Не хилися, явороньку,
Ще ти зелененький;
Не журися, козаченьку,
Ще ти молоденький.

Ой рад би я не хилитись:
Вода корінь миє,
Ой рад би я не журитись;
Так серденько ниє...

Stojit jawir nad wodoju,
W wodu pochytywsia;
Na kozaka przyhodońka,
Kozak zażurywsia.

Ne chyłysia jaworońku,
Szcze ty zeleneńkyj;
Ne żurysia kozaczeńku
Szcze ty mołodeńkyj.

Oj rad by ja ne chyłtyś
Woda koriń myje;
Oj rad by ja ne żurytyś,
Tak serdeńko nyje...

SŁOWNICZEK:

Явір — jawor; похилився — nachylił się; пригодонька — zdobn. przygoda; зажурився — zasmucił się; корінь — korzeń; миє — podmywa; серденько — zdobn. serce; ниє — niepokoi.

LEKcja II.

Znak *ь*, umieszczony na końcu alfabetu, służy do zmiękczenia spółgłosek, np. мідь (miedź) сіль (sól) карась (karaś). Nie wszystkie jednak spółgłoski ulegają zmiękczeniu przy pomocy znaku *ь*. Mogą ulegać zmiękczeniu w ten sposób spółgłoski: *д, т, з, с, л, і, н*, zaś *р*, tylko w rzadkich wypadkach. Nie ulegają zmiękczeniu spółgłoski wargowe: *б, в, м, п, ф*, syczące: *ж, ч, ш, і, щ*, oraz gardłowe: *к і х*, nie znoszą też po sobie samogłosek miękkich: *я, е і ю*. Kiedy jednak następstwo po nich samogłosek miękkich bywa nieuniknione, wówczas oddziela się je apostrofą (') np. п'яниця (pijak) б'є (bije) б'ю (bije) Лук'ян (Łukasz) albo też wstawia się litery *л, lub н*, np. слухняний (posłuszny) ловлю (łowię).

Kiedy po zmiękczonej spółgłosce musi nastąpić samogłoska miękka, wówczas znak *ь* odpada, jako zbędny, natomiast spółgłoska ulega zdwojeniu, np.: *сіль* (sól) *сїллю* (solą) *мідь* (miedź) *мїддю* (miedzią) *сміття* (śmiecie), *коріння* (korzenie).

Wyjątek stanowią wyrazy, w których przed miękką samogłoską stoją obok siebie spółgłoski *ст*, *вл*, *дн*. Wówczas zdwojenie samogłoski nie ma miejsca, np. *щастя* (szczęście) *листя* (liście) *годівля* (hodowla) *бодня* (dzień).

Szypiące spółgłoski: *ж*, *ч*, *ш* i *щ*, które wogóle nie mogą być zmiękczone przez znak *ь*, przybierając po sobie samogłoski miękkie, przetwarzają je na twarde, zaś same się zdwajają; np.: *збіжжя* (zboże) *клочча* (pakuły) *піддашша* (poddasze) *заріччя* (zarzecz). Samogłoska *щ*, nie ulega zdwojeniu, już bowiem w swoim brzmieniu posiada podwójny dźwięk syczący, np. *глинища* (glinianka).

Zdwajania spółgłosek w innych językach słowiańskich nie spotykamy.

Język ukraiński nie znosi dźwięków, zlewających się z sobą na skutek podobieństwa, oraz rozziw, który bywa następstwem stojących obok siebie dwóch samogłosek, i radzi sobie w takich wypadkach przy pomocy kilku sposobów; oto one:

Samogłoska *у* i bliska jej dźwiękiem spółgłoska *в* mogą się zastępować wzajemnie, kiedy tego wymagają kombinacje słuchowe, np. w zdaniu: „я був в Варшаві”, trzy dźwięki *в* zlewają się w mowie, przeto środkowe *в* zastępuje się przez *у* i zdanie będzie brzmiało: „я був у Варшаві”. W innym znów zdaniu: „була у Одесі” sąsiedztwo trzech spółgłosek *а, у, о*, tworzy rozziw „ауо”. Dla uniknięcia go, *у* zastępuje się przez *в* i zdanie staje się łatwiejsze w wymowie i wyraźniejsze: „була в Одесі”.

Tak samo w zdaniach: „бідна вдова”, zamiast „бідна удова”, ale „бачив удову” zamiast „бачив вдову”, „наш учитель” i „наша вчителька” i t. d.

Z tychże względów dźwiękowych spójnik *і* może być zastąpiony w razie potrzeby przez *и* (j) np. „Іван і Петро”. Tu litera *і* pomiędzy dwiema spółgłoskami *н* i *п* wymawia się zupełnie łatwo. Natomiast w zdaniu „Ганна і Оксана” sąsiedztwo *а-і-о* tworzy rozziw, którego się unika, zastępując *і* przez *и* „Ганна й Оксана”.

Bezokoliczniki czasowników, kończące się na *ти*, np.: *ходити*, *побити*, mogą mieć formę skróconą *на ходи́ть*, *поби́ть*, i t. p. zależnie od tego, czy następujący po nich wyraz zaczyna się na spółgłoskę,

czy samogłoskę. Więc się pisze i mówi np. ходити пішки (chodzić piechotą) nie zaś „ходить пішки“, natomiast: „ходить окремо“ (chodzić oddzielnie) nie zaś „ходить окремо“.

Dla tej samej racji zaimek *ся* (się) złączony z czasownikiem, może być skrócony na *сь* (ś) np. „Здалося мені“ (wydało mi się) ale „здалось Оксані“ (wydało się Oksanie).

Dla uniknięcia zbiegu dwóch twardych dźwięków w zdaniu, kiedy jeden wyraz kończy się, a następny po nim zaczyna na samogłoskę, można czasem do następnego wyrazu dodać *i*, np. „пришов Ігнат“, zamiast „пришов Гнат“ (przyszeli Ignacy) „він ізнову побіг“ zamiast „він знову побіг (znowu pobiegł).

Bywają wypadki, kiedy dla ułatwienia wymowy dźwięk twardy zmienia się na miękki, pod wpływem następującej po nim miękkiej sylaby, np. „райця“ zamiast „радця“ (radca) „тарілка“ (talerz) „на тарільці“ (na talerzu) „Наталка“ — „Натальці“. Tak samo „двайцять“, „дванайцять“ zamiast „двадцять“, „дванадцять“, co jest podobne do polskiego prowincjonalizmu: „szejset“ zamiast „sześćset“.

Nakoniec spotykamy zmiany spółgłosek, podobnie, jak i w języku polskim, np. „нога, ніжка“ na нозі“ (noga, nóżka, na nodze) „рука, ручка, на руці“ (ręka, rączka, na ręce).

WPRAWA W CZYTANIU:

Воли.

Та гей воли! Чого-ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи леміша іржа поїла?
Чи затупилось чересло?

Гей, гей воли! Бадилля зсохло
І буряни вже полягли,
А чересло й леміш новії,
Чого-ж ви стали? Гей воли!

Woły.

Та hej woły! Czohoż wy stały?
Czy pole straszno zarosło?
Czy łemisza irża pożyła?
Czy zatupyłoś czeresło?

Hej, hej woły! Badylla zsochło
I burjany wże polały
A czeresło j łemisz nowiji,
Czohoż wy stały? Hej woły!

Та гей воли! З'оремо поле,
Посієм яреє зерно
А змочить дощик незабаром
З землі прокинеться воно,

Прокинеться й на світ спогляне
Й де буряни колись були
Зазеленіють наші ниви;
Чого-ж ви стали? Гей воли!

Гей, гей воли! Зерно поспіє,
Обійме золотом поля
І потече ізнову медом
І молоком свята земля.

Мине недоля. Те справдиться
Усе, для чого ми жили,
Чого-ж ви стали мої діти?
Пора настала! Гей воли!

(Руданський)

Ta hej woły! Zoremo pole,
Posijem jareje zerno,
A zmoczyt' doszczyk nezabarom
Z zemli prokynetsia wono

Prokynet'sia j na świt spohlane
J de burjany kołyś były
Zazeleni'jut' naszi nywy;
Czohoż wy stały? Hej woły!

Hej, hej woły! Zerno pospije,
Obijme zołotom pola
I potecze iznowu medom
I mołokom świata zemla.

Myne nedola. Te sprawdyt'sia
Use, dla czoho my żyły,
Czohoż wy stały moji dity?
Pora nastała! Hej woły!

(Rudański)

S Ł O W N I C Z E K

Леміш — lemiesz; іржа — rdza; затупилось — stępiło się; чересло — krój; бадилля — zeschle łodygi; буряни — chwasty; з'оремо — zorzemy; яреє зерно — ziarno jare; незабаром — niebawem; прокинеться — obudzi się; спогляне — wyjrzy; поспіє — dojrzeje; потече — popłynie; медом — miodem; молском — mlekiem; Мине — minie; справдиться — ziści się.

L E K C J A III.

Przechodzimy do odmiany rzeczowników, które, jak i w każdym języku, dzielą się na trzy rodzaje: męski, żeński i nijaki. Oto przykłady:

Rodzaj męski: брат, дуб, кінь (koń) рай, Петро (Piotr) i t. d.

Rodzaj żeński: хата, воля, (wolność) мати (matka) ніч (noc) радість (radość) i t. d.

Rodzaj nijaki: слово, горе (zmartwienie) лоша (żrebie) теля (cielę) питання (pytanie) i t. d.

Każdy rodzaj rzeczowników odmienia się podług właściwych sobie wzorów odmiany (deklinacji). Rzeczowniki rodz. męskiego odmieniają się podług trzech deklinacji — twardej, miękkiej i jotowanej. Podajemy tu przykłady tych odmian:

ПРИКЛАД ТВАРДЕЈ ДЕКЛИНАЦЈІ:

a) Liczba pojedyncza: брат (brat) дуб (dąb)

Przypadki:	I	Хто? що?	Kto? co?	брат	дуб
	II	Кого? чого?	Kogo? czego?	брат-а	дуб-а
	III	Кому? чому?	Komu? czemu?	братові-	дуб-ові
	IV	Кого? що?	Kogo? co?	брата	дуб
	V	Кличний	Wołacz	брате!	дуб-е!
	VI	Ким? чим?	Kim? czym?	брат-ом	дуб-ом
	VII	в (у) кім? у чім?	w kim? w czym?	брат-ові	дуб-ові (albo-i)

b) Liczba mnoga: брати (bracia) дуби (dęby)

Przypadki:	I	Хто? що?	Kto? co?	брат-и	дуб-и
	II	Кого? чого?	Kogo? czego?	брат-ів	дуб-ів
	III	Кому? чому?	Komu? czemu?	брат-ам	дуб-ам
	IV	Хто? що?	Kogo? co?	брат-ів	дуб-и
	V	(Кличний)	(Wołacz)	брат-и!	дуб-и!
	VI	Ким? чим?	Kim? czym?	брат-ами	дуб-ами
	VII	в (у) кім? у чім?	w kim? w czym?	брат-ах	дуб-ах

Podług tej deklinacji (twardej) odmieniają się rzeczowniki rodz. męsk., zakończone na spółgłoski (prócz ж, ч, ш, щ) oraz zakończone na o np. Дніпро (Dniepr) Петро (Piotr) батько (ojciec). Więc np. w liczbie pojedynczej, nazwę rzeki Дніпро (Dniepr) tak będziemy odmieniali: Дніпро, Дніпра, Дніпрові, Дніпро, Дніпре, Дніпром, у (в) Дніпрі, zaś liczbę mnogą rzeczownika батько (ojciec) w taki sposób: батьки (ojcowie) батьків, батькам, батьків, батьки, батьками у (в) батьках.

PRZYKŁAD MIĘKKIEJ DEKLINACJI:

a) Liczba pojedyncza: коваль, жаль, товариш (towarzysz) ніж (nóż)

I	коваль	жаль	товариш	ніж
II	ковал-я	жал-ю	товариша	нож-а
III	ковал-еві	жал-еві	товариш-еві	нож-ем
IV	ковал-я	жаль	тсвариш-а	ніж
V	ковал-ю!	жалю!	товариш-у!	нож-у!
VI	ковал-ем	жал-ем	товариш-ем	нож-ем
VII	в (у) ковал-еві	в (у) жалю	в (у) товариш-еві (і)	нож-еві (і)

b) Liczba mnoga (ковалі, жалі, товариші, ножі)

I	ковал-і	жал-і	товаріші	нож-і
II	ковал-ів	жал-ів	товариш-ів	нож-ів
III	ковал-ям	жал-ям	товариш-ам	нож-ам
IV	ковал-ів	жал-і	товариш-ів	нож-і
V	ковал-і!	жал-і!	товариш-і!	нож-і!
VI	ковал-ями	жалля-ями	товариш-ами	нож-ами
VII	ковал-ях	жал-ях	товариш-ах	нож-ах

Podług tej deklinacji (miękkiej) odmieniają się rzeczowniki rodz. męsk. zakończone na znak miękki (ь) i na spółgłoski ж, ч, ш, щ, które w języku ukraińskim nie ulegają zmiękczeniu. Odmiana rzeczowników na ж, ч, ш, щ, podług miękkiej deklinacji świadczy, że dźwięki te były pierwotnie miękkie.

Przykłady: (на *ч*) панич (panicz), панича, паничеві, панича, паничу! паничем, в паничеві; паничі, паничів, паничі! паничами, в паничах, (на *щ*) хрущ (chrabąszcz) хруща, хрущеві, хруща, хруще!, хрущем, в хрущеві (і) і хрущі, хрущів, хрущам, хрущів, хрущі! хрущами, в хрущах.

PRZYKŁAD DEKLINACJI JOTOWANEJ.

a) Liczba pojedyncza: (добродій, Май, край)

I	добродій	Май	край
II	доброді-я	Ма-я	кра-ю
III	доброді-єві	Ма-єві	кра-єві
IV	доброді-я	Май	край
V	доброді-ю!	Маю!	кра-ю!
VI	доброді-єм	Ма-єм	кра-єм
VII	в (у) добродієві	в (у) Ма-ю	в (у) кра-ю

b) Liczba mnoga: (добродії, Маї краї)

I	доброді-ї	Маї	краї
II	доброді-їв	Ма-їв	кра-їв
III	доброді-ям	Ма-ям	кра-ям
IV	доброді-їв	Ма-ї!	кра-ї
V	доброді-ї!	Ма-ї!	кра-ї!
VI	доброді-ями	Ма ями	кра-ями
VII	в (у) доброді-ях	Ма-ях	кра-ях

UWAGI DO DEKLINACJI RZECZOWNIKÓW RODZ. MĘSK.

1) Przypadek drugi liczby pojedynczej kończy się nie na *a*, lub *я*, ale na *у*, lub *ю*, w następujących wypadkach:

a) w rzeczownikach zbiorowych, np.: народ (naród) народу (nie народа) натовп (ciżba) натовпу, (sejm) сойму;

b) w rzeczownikach, oznaczających część całości, np.: пісок, (piasek) піску, цукор (cukier) цукру, перець (pieprz) перцю;

c) o rzeczownikach abstrakcyjnych np. клопіт (kłopot) клопоту, жаль (żał) жалю, плач плачу сміх (śmiejch) сміху;

d) w rzeczownikach, oznaczających zjawisko atmosferyczne, np. вітер (wiatr) вітру, дощ (deszcz) дощу, мороз (mróz) морозу;

e) w niektórych imionach własnych miejscowości, np. Бар, Бару, Крим, Криму.

2) W przyp. III, imiona własne, zakończone na *iv*, *iv* mają zakończenie *y* np. Петр^{ів}, Петрову, Київ, Київу, Львів. Львову. Господь, Бог, Отець, Син, Дух mają w przyp. III Господу, Бору, Отцю, Сину, Духу, chociaż zdarzają się też formy: Богові. Синові, Духові. Jeżeli син i дух nie odnoszą się do osób Boskich, wówczas mają zawsze w przyp. III normalną końcówkę *ovi*.

3) Przypadek V ma zakończenie *y* (zamiast zwykłego *e*) w rzeczownikach, zakończonych na *no* np. батько (ojciec) Шевченко w V przyp. маю, батьку! Шевченку! oraz w zdrobniałych np. хлопчик, шевчик—хлопчику! шевчику! Син, ma w V przyp. сину!, jeżeli zaś odnosi się do Chrystusa, wówczas ma Сине (Сине Божий!) Господь ma w V przyp. Господи! (Господи Боже!).

4) Przypadek VII miewa czasem końcówkę *y* np. льох (piwnica) в льоху, дах, на даху. W rzeczownikach zaś osobowych zawsze ma taką samą formę, jak przyp. III, więc: братові, товаришеві, добродієві.

5) Rzeczowniki, zakończone na *яннин*, *анин*, w liczbie mnogiej tracą narostek *ин*, np. селянин (włościanin) селяне (włościanie) міщанин (mieszczanin) міщане (mieszczanie).

6) Rzeczowniki: кінь (koń), гість (gość) i гріш (grosz) zachowały w przyp. VI liczby mnogiej archaiczną formę: кіньми, гістьми i грішми (czasem używana jest forma грошима).

PRZYKŁADY:

Чоботи, чоботи ви мої!
Наробили клопоту ви мені.

Отамане, батьку наш,
Ой порадь тепер ти нас!

Зелененький барвіночку
Стелися низенько!

Гріхів грішми не відкупиш.

Від бід ки́ньми не втечеш.

Czoboty, czoboty wy moi!
Narobyły kłopotu wy meni.

Otamana, bat'ku nasz,
Oj, porad' teper ty nas!

Zeleneńkyj barwinoczku
Stelysia nyzeńko!

Hrichiw hrishmy ne widkupysz

Wid bidy kińmy ne wteczesz.

SŁOWNICZEK.

Чоботи (buty) батьку (ojcze) порадь (poradz) стелися (ściel się) низенько (niziutko), гріхів (grzechów), не відкупиш (nie odkupisz), від (od), не втечеш (nie uciekniesz).

LEKCJA IV.

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego odmieniają się podług czterech deklinacji: twardej, miękkiej, jotowanej i czwartej deklinacji, dla rzeczowników, zakończonych na spółgłoski.

PRZYKŁAD DEKLINACJI TWARDEJ, MIĘKKIEJ I JOTOWANEJ:

a) Liczba pojedyncza: хата, миля (mila) надія (nadzieja)

I	хата	миля	надія
II	хат-и	мил-і	надї-ї
III	хат-і	мил-і	надї-ї
IV	хат-у	мил-ю	надї-ю
V	хат-о!	мил-е!	надї-є!
VI	хат-ою	мил-ею	надї-єю
VII	в (у) хат-і	мил-і	в (у) надї-ї

b) Liczba mnoga: хат*и*, милі (mile) наді*ї* (nadzieje)

I	хат <i>и</i>	милі	наді <i>ї</i>
II	хат	мил <i>ь</i>	наді <i>й</i>
III	хат-ам	мил-ям	наді <i>ям</i>
IV	хат-и	мил-і	наді <i>ї</i>
V	хат-и!	мил-і	наді <i>ї</i> !
VI	хат-ами	мил-ями	наді <i>ями</i>
VII	в (у) хатах	мил-ях	в (у) наді <i>ях</i>

PRZYKŁADY DLA DEKLIN. RZECZOWN. ZAKOŃCZ. NA SPÓŁGŁOSKĘ:

a) Liczba pojedyncza: бров, (brew) кість (kość), тін*ь* (cień), піч (piec).

I	бров	кість	тін <i>ь</i>	піч
II	бров-и	кост-и	тін-і	печ-и
III	бров-и	кост-і	тін-і	печ-и
IV	бров	кість	тін <i>ь</i>	піч
V	бров-е!	кост-е!	тін-е!	печ-е!
VI	бров'ю	кіст-ю	тін-ню	піч-чу
VII	в (у) бров <i>и</i>	в (у) кост-и	тін-и	в (у) печ <i>и</i>

b) Liczba mnoga: брови (brwi) кости (kości) тін*и* (cienie) печі (piece).

I	бров-и	кост-и	тін-и	печ-и
II	брів	кост-ей	тін-ей	печ-ей
III	бров-ам	кост-ям	тін-ям	печ-ам
IV	бров-и	кост-и	тін-и	печ-и
V	бров-и!	кост-и!	тін-и!	печ-и!
VI	бров-ами	кість-ми	тін-ями	печ-ами
VII	в (у) бров-ах	в (у) кост-ях	в (у) тін-ях	в (у) печ-ах

Podług dekl. żeńskiej odmieniają się też rzeczowniki rodz. męskiego z żeńską końcówką, np: воєвода, староста, суддя (sędzia) Щербина (nazwisko), ale w przyp. II liczby mnogiej mają one końcówkę męską (воєводів, старостів, суддів, Щербинів. Męska końcówka *iv* zdarza się wyjątkowo i w niektórych żeńskich rzeczownikach, np. баба, może mieć w II przyp. liczby mnogiej баб і бабів, мама — мам і мамів, хата—хат і хатів.

UWAGI DO DEKLINACJI RZECZOWNIKÓW RODZ. ŻEŃSK.

1) Rzeczowniki zdrobniałe mają w przyp. V liczby pojed. końcówkę *ю*, np: бабуся! Маруся!
 2) Пані w przyp. II, III, V i VII pozostaje bez zmiany, w przyp. IV ma паню, w przyp. VI — панею. W liczbie mnogiej odmienia się podług deklinacji miękkiej (jak мила).

3) Rzeczowniki, których źródłosłów kończy się na spółgłoskę, podwajają ją w przypadku VI, wobec miękkiej końcówki *ю*, np. сіль (sól) сіллю (solą) мідь (miedź) міддю (miedzią) вісь (oś) вісцю. Jeżeli zdwojeniu mają ulegać spółgłoski ч, ш, щ, które nie znoszą zmiękczenia, wówczas końcówka *ю* przechodzi w twardą *у*, np. ніч (noc) ніччу (nocą) нехворощ (roślina, z której się robią miotły) нехворощу (nechworoszczą). Tu щ się nie podwaja, stanowi bowiem samo dźwięk podwójny. Nie zdwajają się też spółgłoski wargowe źródłosłowu, np. глиб (głębia) бров (brew) глиб'ю (głębią) бров'ю (brwią). Zdwojenia nie bywa także wówczas, kiedy źródłosłów kończy się na dwie spółgłoski, np. масть (maść) кість (kość) повість (powieść) będą miały: мастю (maścią) кістю (kością) повістю (powieścią).

4) Миша (mysz) воша (wesz) і свиня (świnia) mają w II przyp. liczby mnogiej formę: мишей, вошей, свиней. Tak samo VI przyp. I. mnogiej od кури (kury) będzie курей (kur). Liczba pojedyncza tego rzeczownika przechowała się tylko w formie zdrobniałej: курка (kura). Bez liczby pojedynczej są też rzeczowniki: ножиці (nożyce) і сани (sanie). Ich II przyp. I. mnogiej brzmi: ножниць (nożyc) і саней (sań).

5) Мати (matka) ma odrębną odmianę: мати, матері, матері, матір, мати! матір'ю, в (у) матері; I. mnoga: матері (matki) матерів, матерям, матерів, матері! матерями, матерях.

W P R A W A W C Z Y T A N I U .

Праця єдина з недолі нас вирве.
Ну́мо! До праці брати!
Годі лякатись! За діло святеє
Сміло ми будемо йти.

Праця єдина нам шлях уторує.
Довгий той шлях і тяжкий.
Що аж до долі і щастя прямує.
Ну́мо! До праці мерщій!

Хоч у недолі й нещасті звікуєм,
Долю онукам дамо;
Ми на роботу на світ народились,
Ми для борні живемо.

Сміливо-ж браття! До праці ставаймо!
Час наступає. Ходім!
Дяка і шана робітникам щирим,
Сором недбалим усім!

Б. Гринченко.

Pracja jedyna z niedoli nas wyrwe.
Nuńmo! Do pracy braty!
Hodi lakatyś. Za dīło świateje
Smiło my budemo jty.

Pracja jedyna nam szlach utoruje.
Dowhyj toj szlach i tiażkyj,
Szczō aź do doli i szczastia priamuje.
Nuńmo! Do pracy merszczij!

Chocz u niedoli j neszczasti zwikujem,
Dolu onukam damo.
My na robotu na świt narodyłyś,
My dla borni żywemo.

Smiływo-ż brattia! Do pracy stawajmo!
Czas nastupaje. Chodim!
Diaka i szana robiŋnykam szczyrym,
Sorom nedbałym усіm!

В. Грынченко.

S Ł O W N I C Z E K :

Ну́мо! (nużel!) брати! (bracia!) годі (dosyć) лякатись (lękać się) сміло (odważnie) йти (iść)
шлях (szlak, droga) довгий (długi) тяжкий (ciężki) щастя (szczęście) прямує (zmierza) мерщій (żwawiej)
звікуєм (spędzimy życie) онукам (wnukom) народились (urodzili się) борні (walki) живемо (żywemy)
смівливо-ж (śmiało-że) дяка (podzięka) шана (szacunek) робітникам (pracownikom) щирим (szczerym,
pilnym) сором (wstyd) недбалим (obojętnym, niedbałym) усім (wszystkim).

RZECZOWNIKI RODZAJU NIJAKIEGO

Rzeczowniki rodz. nijakiego odmieniają się podług dwóch deklinacji: twardej (dla zakończonych na *o* i *e*) np. *лико* (łyko) *поле* (pole) i narostkową, dla zakończonych na *a* i *я*, przybierających w odmianie narostki *ат, ят* i *ен* np. *лоша* (żrebie) *лошати* (żrebięcia) *ягня* (jagnię) *ягняти* (jagnięcia) *імя* (imię) *імени* (imienia).

PRZYKŁADY DLA DEKLINACJI TWARDEJ:

a) Liczba pojedyncza: *лико* (łyko) *поле* (pole) *знання* (wiedza).

I	<i>лик-о</i>	<i>пол-е</i>	<i>знання</i>
II	<i>лик-а</i>	<i>пол-я</i>	<i>знання</i>
III	<i>лик-у</i>	<i>пол-ю</i>	<i>знанняю</i>
IV	<i>лик-о</i>	<i>пол-е</i>	<i>знання</i>
V	<i>лик-о!</i>	<i>пол-е!</i>	<i>знання!</i>
VI	<i>лик-ом</i>	<i>пол-ем</i>	<i>знанням</i>
VII	<i>в (у) лик-у</i>	<i>в (у) пол-ю</i>	<i>в (у) знанні</i>

b) Liczba mnoga: *лика* (łyka) *поля* (pola) *питання* (pytania).

I	<i>лик-а</i>	<i>пол-я</i>	<i>питання</i>
II	<i>лик</i>	<i>піль</i>	<i>питань</i>
III	<i>лик-ам</i>	<i>пол-ям</i>	<i>питанням</i>
IV	<i>лик-а</i>	<i>пол-я</i>	<i>питання</i>
V	<i>лик-а!</i>	<i>пол-я!</i>	<i>питання!</i>
VI	<i>лик-ами</i>	<i>пол-ями</i>	<i>питаннями</i>
VII	<i>лик-ах</i>	<i>пол-ях</i>	<i>в (у) питаннях</i>

PRZYKŁADY DLA DEKLINACJI NAROSTKOWEJ:

a) Liczba pojedyncza: лоша (źrebię) ягня (jagnię) імя (imię).

I	лош-а	ягн-я	імя
II	лош-ати	ягн-яти	ім-ени
III	лош-аті	ягн-яти	ім-ені
IV	лош-а	ягн-я	імя
V	лош-а!	ягн-я!	імя!
VI	лош-ам	ягн-ям	ім-енем
VII	в (у) лош-аті	в (у) ягн-яти	в (у) ім-ені

b) Liczba mnoga: лоша́та (źrebię́та) ягня́та (jagnię́та) імена́ (imioná).

I	лошата	ягнята	імена
II	лошат	ягнят	імен
III	лошатам	ягнятам	іменам
IV	лошата	ягнята	імена
V	лошата!	ягнята!	імена!
VI	лошатами	ягнятами	іменами
VII	в (у) лошатах	в (у) ягнятах	в (у) іменах

UWAGI DO DEKLINACJI RZECZOWNIKÓW RODZ. NIJAK.

1) Небо і чудо (niebo i cud) mają we wszystkich przypadkach liczby mnogiej narostek *es*: небеса́, небес, небесам, небеса, небеса! небесами в (у) небесах; так само чудеса́ чудес і t. d.

2) Око ma w liczbie mnogiej formę: очі (oczy) i odmienia się tak: очі, очей, очам, очі, очі! очима, в (у) очах.

W P R A W A W C Z Y T A N I U.

Минають дні, минають ночі,
 Минає літо, шелестить
 Пожовкле листя, гаснуть очі,
 Заснули думи, серце спить
 І все заснуло. І не знаю,
 Чи я живу, чи доживаю,
 Чи так по світі волочусь,
 Бо вже й не плачу, не сміюсь.

Доле! Де ти? Доле! Де ти?
 Нема ніякої,
 Коли доброї, жаль Боже,
 То дай злої, злої...

Тяжко впасти у кайдани
 Умірать в неволі,
 Але гірше, гірше спати,
 Та й спати на волі...
 І заснути на вік віки
 І сліду не кинуть
 Ніякого, однаково:
 Чи жив, чи загинув...

Т. Шевченко.

Mynajut' dni, mynajut' noczi,
 Mynaje lato, szelestyt'
 Pożowkle lystia, hasnut' oczi,
 Zasnuly dumy, serce spyt';
 I wse zasnuło. I ne znaju,
 Czy ja żywu, czy dożywaju,
 Czy tak po świti wołoczus',
 Bo wże j ne płaczu, ne śmijuś.

Dołe! De ty? Dołe! De ty?
 Nema nijakoji.
 Koły dobroji žal Boże,
 To daj złoji, złoji...

Tiażko wpasty u kajdany,
 Umirat' w newoli,
 Ale hirsze, hirsze spaty,
 Ta j spaty na woli.
 I zasnuty na wik wıky
 I ślidu ne kynut'
 Nijakoho, odnakowo:
 Czy żyw, czy zahynuw...

T. Szewczenko.

S Ł O W N I C Z E K:

Минають (mijają) ночі (nocy) літо (lato) шелестить (szeleści) пожовкле (pożółkłe) листя (liście)
 гаснуть (gasną), очі (oczy) заснули (zasnęły) спить (śpi) не знаю (nie wiem) живу (żyję) доживаю (dożywam)
 волочусь (wałęsam się) вже (już) плачу (płaczę) сміюсь (śmieję się) доле! (dolo!) нема (niema) ніякої
 (żadnej) коли доброї жаль Боже (jeśli dobrej skąpisz Boże) злої (złej) тяжко (ciężko) впасти (wpaść)
 гірше (gorzej) сліду (śladu) не кинуть (nie pozostawić) однаково (zarówno, jednakowo) загинув (zginął).

L E K C J A V.

Przymiotniki w języku ukraińskim, jak i w innych językach, ulegają stopniowaniu, czyli podnoszeniu przymiotu do stopnia wyższego i najwyższego. Więc np. przymiotnik *холодний* (zimny) może być podnoszony do wyższego stopnia—*холодніший* (zimniejszy) i do najwyższego—*найхолодніший* (najzimniejszy).

Stopniowanie przymiotników odbywa się: dla stopnia wyższego, przez dodanie przyrostków końcowych: *іший, ший, чий і щий*, zaś dla stopnia najwyższego przez dodanie do stopnia wyższego początkowego przyrostka *най*. Więc np. *холодний* (zimny) *холодніший* (zimniejszy) *найхолодніший* (najzimniejszy); *грубий* (gruby) *грубіший* (grubszy) *найгрубіший* (najgrubszy); *дорогий* (drogi) *дорожчий* (droższy) *найдорожчий* (najdroższy); *високий* (wysoki) *вищий* (wyższy) *найвищий* (najwyższy).

Czasem, zamiast tych narostków, używa się dla stopnia najwyższego narostków, nadających przymiotnikowi formę zdrobniałą: *ісеньк* i *есеньк*. Każdy z tych narostków nadaje przymiotnikowi inne znaczenie. Tak np., dodanie do przymiotnika *білий* (biały) narostka *ісеньк*—*білісенький*, nada mu formę zdrobniałą (bialutki) zaś dodanie narostka *есеньк*,—*білесенький*, nada mu formę najwyższą (bialusieńki, czyli cały biały). W takich więc np. zwrotach: *білісенький баранчик* i *білесенький баранчик*—pierwszy będzie się tłómaczył po polsku: bialutki baranek, a drugi—bialusieńki baranek (czyli cały biały).

Mogą być też stopniowane przymiotniki przy pomocy dodanych do nich przysłówków, np. *дуже гарний* (bardzo piękny) *надзвичайно добрий* (nadzwyczaj dobry) *вельми шановний* (wielce szanowny), albo przez zdwojenie samego przymiotnika, np. *дід був старий-старий* (dziad był bardzo stary) *вода холодна-холодна* (woda bardzo zimna).

Niektóre przymiotniki przy stopniowaniu zmieniają zupełnie swój źródłosłów, mianowicie: *великий* (wielki) *більший*, *найбільший* (większy, największy); *малий* (mały) *менший*, *найменший* (mniejszy, najmniejszy) *добрий* (dobry) *ліпший*, *найліпший*, albo *лучший*, *найлучший* (lepszy, najlepszy) *гарний*, *красний* (ładny, piękny) *кращий*, *найкращий* (ładniejszy, najładniejszy, piękniejszy, najpiękniejszy) *злий* (zły) *гірший*, *найгірший* (gorszy, najgorszy).

Z dawnej formy skróconych przymiotników, jak np. *добр*, *стар* (dobry, stary) zamiast *добрий*, *старий*, pozostało w użyciu zaledwie kilka, mianowicie: *рад*, zamiast *радий*, (*рад*) *варг*, zamiast *вартий*,

(wart), здоров, zamiast здоровий (zdrow, zdrowy) ласкав, zamiast ласкавий (łaskaw, łaskawy), повинен, zamiast повинний (powinien, powinny) годен, zamiast годний (umiejący, zdatny) і ладен (zdolny — w znaczeniu: gotów).

Przykłady: Ой рад би я вернутися, та й цар не пускає (rad bym powrócić, ale car nie puszcza). Не варт торби січки (nie wart torby sieczki). Працюй, поки здоров (pracuj pókiś zdrow). Будь ласкав (bądź łaskaw). Я знаю, що повинен, коли-ж не годен (wiem, że powinien, coś, kiedy nie potrafię). Я вже ладен був з ним погодитись (już byłem gotów z nim się pogodzić).

Przymiotniki dzierżawcze, odpowiadające na pytania: czyj, czyja, czyje? nie ulegają stopniowaniu, np. батьків кожух (kożuch ojca, ojcowy) ковалишина дівчина (cóрка kowalowej) старостове теля (cielę starosty)

Przymiotniki (prócz dzierżawczych) odmieniają się podług dwóch deklinacji—twardej i miękkiej. Przymiotniki dzierżawcze mają odrębną deklinację, również twardą i miękką.

PRZYKŁADY DEKLINACJI TWARDEJ:

a) Liczba pojedyncza: добрий, добра, добре (dobry, dobra, dobre)

I	добрий	добра	добре
II	доброго	доброї	доброго
III	доброму	добрій (добрі)	доброму
IV	добрий (dla nieżywotn.)	добру lub	добре { dla nieżywотн. i dla żywотн.
IV	доброго (dla żywотн.)	добрую	
V	добрий!	добра!	добре!
VI	добрим	доброю	добрим
VII	в (у) доброму (добрім)	добрій (добрі)	доброму (добрім)

b) Liczba mnoga: добрі, (dobrzy, dobre)

I	добрі (добрії)	}	dla wszystkich trzech rodzajów
II	добрих		
III	добрим		
IV	добрі (dla nieżywotnych)		
IV	добрих (dla żywotnych)		
V	добрі!		
VI	добрими		
VII	в (у) добрих		

PRZYKŁADY DEKLINACJI MIĘKKIEJ.

a) Liczba pojedyncza: синій, синя, синє (niebieski, niebieska, niebieskie)

I	синій	синя	синє
II	синього	синьої	синього
III	синьому	синій (сині)	синьому
IV	синій (dla nieżywotn.)	синю lub }	синє } dla nieżywotn.
IV	синього (dla żywotn.)	синюю }	синє } i żywotn.
V	синій!	синя!	синє!
VI	синім	синього	синім
VII	в (у) синьому (синім)	синій (сині)	синьому (синім)

b) Liczba mnoga: сині (niebiescy, niebieskie)

I	сині (синії)	}	dla wszystkich trzech rodzajów
II	синіх		
III	синім		
IV	сині (dla nieżyw.) синіх (dla żyw.)		
V	сині!		
VI	синіми		
VII	в (у) синіх		

PRZYMIOTNIKI DZIERŻAWCZE.

Przymiotniki dzierżawcze są w języku ukraińskim używane bardzo często. Tak np. zdanie: krowa brata—brzmi w języku ukraińskim: братова корова; córka wdowy — вдовина дочка i t. d. Nawet w takich wypadkach, kiedy obok siebie muszą stanąć dwa przymiotniki dzierżawcze, np. зайняли вдовину ковалишину худобу (zapędzono bydło wdowy kowala, albo kowalowej wdowy) старостів Перепеличин онук (wnuk starosty Perepeliyci). Z przymiotników dzierżawczych powstały także imiona własne, jak Яцків, Прокопишин, Львів, Київ i t. p. Przymiotniki dzierżawcze urabiają się przy pomocy przyrostków ів, їв, kiedy osoba posiadająca jest rodzaju męskiego (старостів, Андріїв) lub przyrostka ин, kiedy osoba posiadająca jest rodzaju żeńskiego (материн, бабин, сестрин).

PRZYKŁADY DEKL. TWARDEJ PRZYMIOTNIKÓW DZIERŻAWCZYCH.

a) Liczba pojedyncza: батьків (ojcowy).

I	батьків	батькова	батькове
II	батькового	батькової	батькового
III	батьковому	батьковій (батькові)	батьковому
IV	батьків (dla nieżywotn.)	батькову	} для нежы- } батькове } для нежы- } wotn. i żyw. } батькове } i żywotnych
IV	батькового (dla żywotn.)	albo батькову	
V	батьків!	батькова!	батькове!
VI	батьковим	батьковою	батьковим
VII	в (у) батьковому (батьковім)	батьковій (батькові)	батьковому (батьковім)

b) Liczba mnoga: батькові (ojcowi, ojcowe).

I	батькові (батьковії)	} для wszystkich } trzech rodzajów
II	батькових	
III	батьковим	
IV	батькові (dla nieжyw.) батькових (dla ж.)	
V	батькові	
VI	батьковими	
VII	в (у) батькових	

PRZYKŁADY DEKL. MIĘKKIEJ PRZYMIOTNIKÓW DZIERŻAWCZYCH.

a) Liczba pojedyncza: Андріїв (Andrzejów).

I	Андріїв	Андрієва		Андрієве	
II	Андрієвого	Андрієвої		Андрієвого	
III	Андрієвому	Андрієвій (Андрієві)		Андрієвому	
IV	Андріїв (dla nieżywotn.)	Андрієву	{ dla nieżyw.	Андрієве	{ dla żywotn.
IV	Андрієвого (dla żywotn.)	albo Андрієвую	{ i dla żywotn.	Андрієве	{ i nieżywotn.
V	Андріїв!	Андрієва!		Андрієве!	
VI	Андрієвим	Андрієвою		Андрієвим	
VII	в (у) Андрієвому (Андрієвім)	Андрієвій (Андрієві)		Андрієвому (ім)	

b) Liczba mnoga, tak samo, jak w deklinacji twardej.

W PRAWA W CZYTANIU:

Нашо мені чорні брови?
Нашо карі очі?
Нашо літа молодії,
Веселі, дівочі!?

Naszczu meni czorni browy?
Naszczu kari occhi,
Naszczu lita molodiji,
Weseli, diwoczi!?

(Piosnka ludowa).

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива;
До долу верби гне високі;
Горами хвилі підійма.

Rewe ta stohne Dnigr szyrokyj
Serdytij witer zawywa;
Do dolu werby hne wysoki,
Horamy chwyli pidijma.

(T. Szewczenko).

S Ł O W N I C Z E K:

Нащо? (пощо?) мені (mnie) брови (brwi) карі (kare, czarne) літа (lata) молодії (młode) веселі (wesole) дівочі (dziewczęce) реве (ryczy), huczy) стогне (stęka) сердитий (gniewny) вітер (wiatr) завива skrócone завиває (wyje) do долу (do ziemi) верби (wierzy) гне (gnie) хвилі (fale) підійма skrócone підіймає (podnosi).

L E K C J A VI.

Liczebniki bywają: główne: один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11) i t. d.

porządkowe: перший, другий, третій, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятый (pierwszy, drugi i t. d.)

zbiorowe: двоє, обидва, оба, обоє, троє, четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро i t. d.

ułamkowe: половина, півтора, півтретя, півп'ята, півшоста, півсема, півосьма, півдев'ята, півдесята (toż samo i w języku polskim) dalej третина (trzecia część) четвертина, чверть (czwarta część, ćwiartka)

rzeczownikowe: одиниця (jednostka) двійка (dwójka) десяток (dziesiątek) сотня (setka) i t. d.

przymiotnikowe: одинокий (samotny, sam jeden) двойкий (dwojaki) тройкий (trojaki.)

przysłówkowe: раз, (raz) двічі (dwa razy) тричі (trzy razy).

Uwaga: język ukraiński ma niektóre, sobie tylko właściwe, liczebniki zbiorowe w formie zdrobniejszej, np. двойко, двоєчко, тройко, троєчко, шестірко i t. p.

ODMIANA LICZEBNIKA один, одна, одно (jeden, jedna, jedno)

a) Liczba pojedyncza:

I	один (їден)	одна (їдна)	одно, одне (їдно)
II	одного (їдного)	одної, однієї (їдної)	одного (їдного)
III	одному (їдному)	одній, одні (їдні)	одному (їдному)
IV	один (їден) dla nieżywotn.	одну ль i	одно, одне (їдно) } dla nieżywotn. i dla żywotn.
IV	одного (їдного) dla żywotn.	одну	одно, одне (їдно) } i dla żywotn.
V	один! (їден!)	одна (їдна)	одно! одне! їдно!
VI	одним (їдним)	одною, однією (їдною)	одним
VII	в(у) одному, однім (їдному)	одні, одні (їдні)	одному, однім (їдному)

b) Liczba mnoga: одні (jedni, jedne)

I	одні (їдні)	}	dla wszystkich trzech rodzajów
II	одних (їдних)		
III	одним (їдним)		
IV	одні (їдні) dla nieżywotnych		
IV	одних (їдних) dla żywotnych		
V	одні! (їдні!)		
VI	одними (їдними)		
VII	в(у) одних (їдних)		

ODMIANA LICZEBNIKA два, дві, двоє (два, dwie, dwoje).

I	два	дві	ДВОЄ
II	двох	ДВОХ	ДВОХ
III	двом	ДВОМ	ДВОМ
IV	два (dla nieżywotn.)	дві { dla nieżyw. }	ДВОЄ { dla nieżyw. }
IV	двох (dla żywotn.)	дві { i dla żywotn. }	ДВОЄ { i dla żywotn. }
V	два!	дві!	ДВОЄ!
VI	двома	двома	двома
VII	в (у) двох	двох	двох

ODMIANA LICZEBNIKÓW три і чотири (trzy i cztery)

I	три	чотири
II	трьох	чотирьох
III	тьом	чотирьом
IV	три (dla nieżywotn.)	чотири (dla nieżywotn.)
IV	трьох (dla żywotn.)	чотирьох (dla żywotn.)
V	три!	чотири!
VI	тьома	чотирма
VII	в (у) трьох	чотирьох

ODMIANA LICZEBNIKA п'ять, шість, až do 99 (prócz 40).

I	п'ять	шість
II	п'яти, п'ятьох	шости (шістьох)
III	п'яти, п'ятьом	шости
IV	п'ять (dla nieżywo n.)	шість (dla nieżywotn.)
IV	п'ятьох (dla żywotn.)	шістьох (dla żywotn.)
V	п'ять!	шість
VI	п'ятьма	шістьма
VII	в (у) п'яти, п'ятьох	шости (шістьох)

Liczebniki: 40 (сорок) i 100 (сто) albo się wcale nie odmieniają, albo przybierają w przypadkach II, III, VI i VII formie: сорока, ста.

Liczebniki złożone: двадцять один, двадцять два (21, 22) i t. d. odmieniają swoje składowe części każda z osobna: двадцяти двох, двадцяти двом i t. d.

П'ятдесят, шістьдесят, сімдесят, вісімдесят, дев'яност, albo odmieniają osobno składowe części, albo się nie odmieniają.

Двісті, триста i t. d. odmieniają również osobno swoje składowe części.

Liczebniki porządkowe i przymiotnikowe odmieniają się, jak przymiotniki: перший, першого i t. d. одинока, одинокої i t. d.

Liczebniki ułamkowe nie deklinują się wcale.

Przy liczebnikach zbiorowych odnośny rzeczownik stawia się w II przypadku liczby pojedynczej. np. спекла шестеро хліба (upiekła sześć chleba) має восьмеро худоби (ma osiem sztuk bydła). Nie jest to jednak ogólne правило, mówi się bowiem: шестеро коней (sześć koni) семеро овець (siedmioro owiec):

W P R A W A W C Z Y T A N I U.

Сім пар волів у лузі,
А чотири у плузі.

У вівторок, снопів сорок
Пшениці нажала.

Вип'єш чарку — стрепенешся,
Вип'єш другу — схаменешся,
Вип'єш третю — в очах сяє,
Дума думу наганяє...

Це той Перший що загарбав
Нашу Україну,
А Вторая dokonala
Вдову — сиротину.

Sim par woliw u łuzi
A czotyri u pluzi

U wiwtorok, snopiw sorok
Pszenyci nażala.

Wypjesz czarku — strepeneszsia,
Wypjesz druhu — schameneszsia,
Wypjesz tretiu — w oczach siaje,
Duma dumu nahaniaje...

Ce toj Perszyj, szczo zaharbaw
Naszu Ukrainu,
A Wtoraja dokonala
Wdowu syrotynu.

S Ł O W N I C Z E K

Воли́в (wołów) у лу́зі (na łące) у плу́зі (w pługu) вівторок (wtorek) сно́пів (snopów) со́рок (40) пше́ниці (pszenicy) на́жала (użyła żąć) ча́рку (kieliszek) стрепенешся (wstrząsniesz się) сха́менешся (opamiętasz się) ся́є (błyszczu, lśni) ду́ма (myśl, wspomnienie) на́ганяє (dopędza) за́гарбав (zagarnął, zawładnął) до́конала (dobiła) сиротину́ (sierotę).

L E K C J A VII.

Zaimki odmieniają się podług następujących wzorów:

1) Я, ти, він, вона, воно (ja, ty, on, ona, ono).

а) Liczba pojedyncza: я, ти, він, вона, воно (ja, ty, on, ona, ono).

I	я	ти	він	вона	воно
II	мене	тебе	його	її	його
III	мені	тобі	йому	їй	йому
IV	мене	тебе	його	її	його
V	я!	ти!	—	—	—
VI	мною	тобою	ним	нею	ним
VII	в (у) мені	тобі	нім (ньому)	ній (і)	нім (ньому)

б) Liczba mnoga: ми, ви, вони, (my, wy, oni).

I	ми	ви	вони
II	нас	вас	їх
III	нам	вам	їм
IV	нас	вас	їх
V	ми!	ви!	—
VI	нами	вами	ними
VII	в (у) нас	вас	них

УВАГА: Kiedy przy zaimku osoby trzeciej stoi przyimek, to w odmianach dodaje się do zaimka literę *н* np. прийшов до нього (przyszł do niego) a nie: прийшов до його. Jeżeli jednak ten przyimek stosuje się nie do zaimka, ale do innego wyrazu, wówczas nie dodaje się litery *н* np. прийшов до його батька (przyszł do jego ojca).

с) себе (się siebie)

I	—
II	себе (siebie)
III	собі (sobie)
IV	себе (siebie)
V	—
VI	собою (sobą)
VII	в (у) собі (w sobie)

УВАГА: Przy czasownikach zaimek zwrotny *себе* skraca się na *ся* i nie odmienia się: np. посварилися то й погодіться (pokłóciliście się, to się pogódźcie).

3) Мій, моя, мое (mój, moja, moje) i мої (moi).

I	мій	моя	мое	мої
II	мого (мійого)	моєї	мого (мійого)	моїх
III	мому (мійому)	моїй (мої)	мому (мійому)	моїм
IV	мій (dla nieżyw.)	мою { dla żywotn.	мое { dla żywotn.	мої { (dla nieżywotn.)
IV	мого (dla żywotn.)	мою { i dla nieżywotn.	мое { i nieżywotn.	моїх { (dla żywotn.)
V	мій!	моя!	мое!	мої!
VI	моїм	моєю	моїм	моїми
VII	в (у) моїм (мійому)	моїй (мої)	моїм (мійому)	моїх,

Tak samo odmieniają się zaimki: твій, твоя, твоє, твої (twój, twoja, twoje, twoi) свій, своя, своє, свої (sвій, swoja, swoje, swoi) чий, чия, чие, чий (czyj, czyja, czyje, czyi)

Наш, ваш (nasz, wasz) odmienia się jak przymiotnik twardy (patrz deklinację przymiotników, przykład: добрий (dobry).

Їхній (ich) odmienia się jak przymiotnik miękki (patrz deklin. przymiotn., przykład: синій (niebieski)

4) Хто? що? (kto? co?)

I	хто	(kto)	що	(co)
II	кого	(kogo)	чого	(czego)
III	кому	(komu)	чому	(czemu)
IV	кого	(kogo)	чого	(czego)
V	—	—	—	—
VI	ким	(kim)	чим	(czem)
VII	в (у) ким, кому	(w kim)	чим, чому	(w czym)

5) Той, та, те, (ten ta to) ті тії (ci)

I	той	та, тая	те, тес	ті, тії
II	того	тої, теї, тієї	того	тих
III	тому	тій, ті	тому	тим
IV	той (dla nieżywotn.)	ту, тую { dla żyw.	те { dla żyw.	ті (dla żyw. i nieżyw.)
IV	того (dla żywotn.)	ту, тую { i nieżyw.	те { i nieżyw.	тих (dla osobowych)
V	той!	та!	те!	ті!
VI	тим	тою, тею, тією,	тим	тими
VII	в (у) тим, тому,	в (у) тій, ті,	тим, тому	в (у) тих

Tak samo odmieniają się: цей, ця, це, оцей, оця, оце, сей, ся, се (ten, ta, to)

b) Весь, вся, все, всі, увесь, уся, усе, усі (wszystek, wszystka wszystko, wszyscy, wszystkie).

I	весь	вся	все	всі
II	всього	всеї, всієї	всього	всіх
III	всьому	всій, всі	всьому	всім
IV	весь (dla nieżywotn.)	всю { dla żywotn. }	все { dla żywotn. }	всі (dla nieżyw.)
IV	всього (dla żywotn.)	всюю { i nieżywotn. }	все { i nieżywotn. }	всіх (dla żyw.)
V	весь!	вся!	все!	всі!
VI	всім	всю, всією	всім	всіма
VII	в (у) всім, всьому,	всій, всі.	всім, всьому	всіх

UWAGA: Zaimki: хтось (ktoś) де-хто (niektóry, niektórzy) аби-який (bylejaki) ніхто (nikt) ніякий (żaden) odmieniają się normalnie, narostki zaś i przyrostki pozostają bez zmiany.

PRZYKŁADY:

Усякому своя доля
І свій шлях широкий.

В своїй хаті, своя правда,

І я, не я і хата не моя

На чийм возі їдеш, того й пісню співай!

Щоб лиха не знати, треба на своїй ниві
своїм плугом орати.

Ніхто їй не пригорне при лихій годині;
не пригорне батько, не пригорне мати,
тільки той їй пригорне, котрий має взяти.

Usiakomu swoja dola
I swij szlach szyrokyj.

W swojej chati swoja prawda.

I ja ne ja i chata ne moja.

Na czyjim wozi jędesz toho j pisniu spiwaj!

Szczob łycha ne znaty, treba na swojej
nywi swojej pluhom oraty.

Nichto jiji ne pryhorne pry łychij hodyni;
ne pryhorne bat'ko, ne pryhorne maty,
tільки toj jiji pryhorne, kotryj мае взяти.

S Ł O W N I C Z E K:

Усякому — всякому (każdemu) шлях (szlak, droga) вози (wozie) їдеш (jedziesz) пісню (pieśń)
лиха (biedy, złej doli) не знати (nie znać) ниві (niwie) опати (oprac) ніхто (nikt) пригорне (przygarnie).

L E K C J A VIII.

Часовники odmieniają się według czasów: teraźniejszego, przeszłego, zaprzeszłego i przyszłego:
я пишу, (piszę) я писав (pisałem) я писав був (pisałem był) буду писати, albo писатиму (będę pisał).

Trybów jest cztery: bezokoliczny: писати, робити (pisać, robić) oznajmujący: пишу, роблю, (pisze, robię) rozkazujący: пиши! роби! (pisz! rób!) i warunkowy: писав-би, робив-би (pisałbym, robiłbym).

Часовники ukraińskie odmieniają się podług dwóch konjugacji.

W Z Ó R I K O N J U G A C J I:

a) Tryb bezokoliczny: писати, писать (pisać), питати, питать (pytać)

b) Tryb oznajmujący; czas teraźniejszy:

пишу	питаю
пишеш	питаєш
пише	питає
пишемо	питаємо
пишете	питаєте
пишуть	питають

Tryb oznajmujący; czas przeszły:

я, ти, він — писав, писала, писало; ми, ви, вони — писали.

я, ти, він — питав, питала, питало; ми, ви, вони — питали.

UWAGA: W Galicji Wschodniej urobiła się pod wpływem języka polskiego, i tam tylko jest używana w mowie potocznej i w dziennikarstwie, taka forma czasu przeszłego:

писа́вем, писа́весь, писа́в, писа́лисьмо, писа́лисьте, писа́ли.
пита́вем, пита́весь, пита́в, пита́лисьмо, пита́лисьте, пита́ли.

Tryb oznajmujący; czas zaprzeszyły:

я, ти, він—писа́в був; ми, ви, вони—писа́ли були.
я, ти, він—пита́в був; ми, ви, вони—пита́ли були.

Tryb oznajmujący; czas przyszły:

буду, будеш, буде, будемо, будете, будуть—писа́ти (писа́ть) пита́ти (пита́ть).

To jest forma ogólna; czas przyszły ma nadto dwie odrębne formy, z których jedna używana jest tylko w mowie potocznej i w dziennikarstwie w Galicji Wschodniej, druga zaś używana na Zadnieprzu oraz w literaturze.

Forma galicyjska: буду, будеш, буде—писа́в, писа́ла, писа́ло, пита́в, пита́ла, пита́ло; будемо, будете, будуть—писа́ли, пита́ли.

Forma zadnieprzańska: писати́му, писати́меш, писати́ме, писати́мем писати́мете, писати́муть; пита́тиму, пита́тимеш, пита́тиме, пита́тимем, пита́тимете, пита́тимуть.

WZÓR II KONJUGACJI:

a) Tryb bezokoliczny: робити, робить (robić) стояти, стоять (stać)

b) Tryb oznajmujący; czas teraźniejszy:

роблю	стою
робиш	стоїш
робить	стоїть
робимо	стоїмо
робите	стоїте
роблять	стоять

Tryb oznajmujący; czas przeszły:

я, ти, він—робив, робила, робило; ми, ви, вони—робили.

я, ти, він—стояв, стояла, стояло; ми, ви, вони—стояли.

UWAGA: także forma galicyjska: робивем, робивесь, стоявем, стоявесь i. t. d.

Tryb oznajmujący; czas zaprzeczony:

я, ти, він—робив був; ми, ви, вони—робили були.

я, ти, він—стояв був; ми, ви, вони—стояли були.

Tryb oznajmujący; czas przyszący:

буду, будеш, буде, будемо, будете, будуть—робити (робить) стояти (стоять).

UWAGA, także forma galicyjska: буду будеш, буде—стояв, стояла, стояло; будемо, будете, будуть—стояли (tak samo, робив, робила i. t. d.), oraz zadniergzańska: робитиму, робитимеш, стоятиму, стоятимеш i. t. d.

c) Tryb rozkazujący; dla obu koniugacji:

Пиши! пишiмо! (пишiм!); пишiть!; питай! питаймо! питайте!; роби! робимо! (робиm!)
робіте! (робіть!); стій! стіймо! стійте! i. t. p.

d) Tryb warunkowy, dla obu koniugacji:

Я, ти, він — писав-би, писала-би, писало-би; ми, ви, вони — писали-би.

Tak samo питав, питала, питало, питали; робив, робила, робило, робили; стояв, стояла, стояло, стояли, z dodatkiem *би*.

ODMIANA CZASOWNIKA: бути, быть (być)

a) Tryb bezokoliczny: бути, быть.

b) Tryb oznajmujący; czas teraźniejszy:

Єсьм, єси, є, єсьмо, єсьте, суть (jestem, jesteś, jest, jesteśmy, jesteście, są).

Tryb oznajmujący: czas przeszły:

Я, ти, він — був, була, було; ми, ви, вони — були (albo: булисьмо, булисьте, були)

Tryb oznajmujący: czas przyszły:

буду, будеш, буде, будемо (будем) будете, будуть. (albo: бутиму, бутимеш i t. d.)

c) Tryb rozkazujący:

будь! будьмо! будьте!

d) Tryb warunkowy:

Я, ти, він — був-би, була-би, було-би; ми, ви, вони — були-би.

З czasowników: їсти (jeść), дати (dać) i оповідати (opowiadać) mają w trybie oznajmującym, odrębną odmianę, mianowicie:

їм (jem) їси, їсть, їмо, їсте, їдять,

дам (dam) даси, дасть, дамо, дасте, дадуть.

оповім (opowiem) оповіси оповість, оповімо, оповісте, оповідять.

UWAGI DO ODMIANY CZASOWNIKÓW.

1) W języku ukraińskim używa się liczby mnogiej czasowników, dla wyrażenia szacunku, np. тато нездужають (ojciec niezdrów) пан-отець приїхали (proboszcz przyjechał); ten zwrot przechował się i w polskiej gwarze ludowej.

2) Język ukraiński nie znosi takich form, jakie są używane b. często w języku rosyjskim, np. „мною отдан приказ“ co znaczy; dałem rozkaz. Ten zwrot w języku ukraińskim musi brzmieć: „я дав приказ“. Nie może również przybierać takiej formy, jaka jest w użyciu polskim: „wydany został przezemnie rozkaz“, nie można więc użyć zwrotu „через мене був даний приказ“, ale zawsze „я дав приказ“. Szczególnie zanieczyścili język ukraiński rosyjskie zwroty, w których osoba działająca używana jest, jako narzędnik, np. „професором була прочитана лекція“. Takich zwrotów, nieodpowiadających duchowi języka ukraińskiego i gramatycznie błędnych, starannie unikać trzeba. Błąkają się one jeszcze i w języku polskim, jako karykaturalne rusycyzmy, np. „zdanie, wypowiedziane starostą“, albo „uchwalona zebraniem rezolucja“ i t. p.

W P R A W A W C Z Y T A N I U.

Місяць яснеєнький
Промінь тихесенький
Кинув до нас,
Спи мій малесенький,
Пізній бо час!

* * *

Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль.
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль!

* * *

Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде,
З долею битися,
Сон пропаде

Не реве, не шумить,
Він притих, наче спить,
Розгорнувся кругом, наче море.
І стоять понад ним,
Нашим батьком сидим,
Мов заснули, високії гори...

Misiać jasneńkyj
Promiń tycheseńkyj
Kynuw do nas.
Spy mij małesenyj,
Piznij bo czas!

* * *

Lubo ty spatymesz,
Poky ne znatymesz,
Szczto to peczal
Chutko przyjmatymesz
Łycho ta żal!

* * *

Sorom chyłytysia,
Doli korytysia!
Czas twój przyjde,
Z dołeu bytysia.
Son propade!

(Łesia (Olesia) Ukrainka — „Kołyśanka”)

Ne rewe, ne szumyt',
Win prytych, naczе spyt',
Rozhornuwsia kruhom, naczе more.
I stojat' ponad nym,
Naszym bat'kom sidym,
Mow zasnuły, wysokiji hory...

* * *

І приснилося їм,
Дідуганам старим,
Що пливуть козаки байдаками,
Що по тихій воді
Козаки молоді
До Скutarі прямують човнами.

* * *

Коли де не взялась,
Од півночі знялась
Чорна хмара ураз налетіла,
Заревіла вода,
Сколихнулась земля
І об скелі ударилась хвиля.

* * *

Грім гремить блискавки,
Наче стріли меткі,
Раз у раз вилітають із хмари,
Будять гори... Дарма!
Вже нічого нема,
Вони все, що було, все проспали...

* * *

I prysnylosia jim,
Diduhanam starym,
Szczu pływuť kozaki bajdakamy,
Szczu po tychij wodі
Kozaky mołodi
Do Skutari priamujut' czownamy.

* * *

Koły de ne wzięłaś,
Od piwnoczi zniałaś
Czorna chmara uraz naletіła,
Zarewіła woda,
Skołychnułaś zemla
I ob skeli udaryłaś chwyla.

* * *

Hrim hremyt', błyskawky,
Nacze strіly metki,
Raz u raz wylitajut' iz chmary,
Budiat' hory... Darma!
Wże niczoho nema,
Wony vse, szczu było, vse prospały ..

Petro Załoznyj („Dnipro“)

S Ł O W N I C Z E K :

Місяць (księżyc) ясененький (jaśniutki) тихесенький (cichutki) кинув (rzucił) малесенький (malutki) пізній (późny) любо (przyjemnie) спатимеш (będziesz spać) поки (póki) не знатимеш (nie zaznasz) печаль (zgryzota) хутко (prędko) сором (wstyd) хилитися (uginąć się) коритися (poddawać)

się) битися (walczyć) прийде (przyjdzie) притих (ucichł) наче (jakgdyby) спить (śpi) розгорнувся (rozprzestrzenił się — rozlał się) кругом (dokoła) сидим (siwym) гори (góry) приснилося (przysniło się) дідуганам (dziadom) плинуть (płyną) байдаки (łodzie, czółna) прямують (zmierzają) човнами (czółnami) півночі (północy) знялась (podniosła się) ураз (nagle) заревила (ryknęła) сколихнулась (zakołysała się) об скелі (o skały) хвиля (fala) грим (grom) блискавки (błyskawice) стріли (strzały) меткі (celne) дарма (daremnie) проспали (przespały).

L E K C J A IX.

IMIESŁOWY. Czasowniki w języku ukraińskim mają tylko imiesłowy bierne, czasu przeszłego, np. писаний (pisany) зроблений (zrobiony) зоране поле (zorange pole) битий хлопець (bity chłopiec).

Imiesłowy czynne, czasu teraźniejszego i przeszłego, mające formę przymiotnikową, których jest bardzo mało, mają charakter czystych przymiotników i w tłumaczeniu na inne języki tylko tak muszą być traktowane: np. маючий, nie znaczy cierpiący, ale zamożny: маючий чоловік — zamożny człowiek; терплячий, nie znaczy cierpiący, ale cierpliwy: терплячий наш учитель — nasz nauczyciel cierpliwy; балакучий, nie znaczy mówiący, ale gadatliwy: балакучий дід — gadatliwy dziad; w tłumaczeniach z obcych języków na język ukraiński nie należy sztucznie tworzyć imiesłowów czynnych, nie odpowiadają one bowiem duchowi języka. Właściwszy jest zwrot opisowy: той, що говорив (ten, co mówił) a nie говоривший (mówiący).

Imiesłowy czynne czasu teraźniejszego i przeszłego są: пишучи, (pisząc) идучи (idąc) i t. d., oraz forma odrębna, która się nie daje tłumaczyć dosłownie np. писавши (pisawszy). Przykład tej formy widzimy w takim zwrocie: „бачивши Хмельницький ханову зраду, поїхав його доганяти“ (ujrzawszy Chmielnicki chanową zdradę, udał się za nim w pogoń) бувши я парубком, я грішми не журився (kiedy byłem kawalerem, nie dbałem o pieniądze). Zwroty te, zachowane w języku ukraińskim, pozostały już tylko w starosłowiańskiej składni, jak np. Шедше Ісус в Назарет. W tych zwrotach imiesłów stawia się *przed* podmiotem.

ПРЗЫСЛОВКИ: Jak we wszystkich językach, tak i w języku ukraińskim, rozróżniamy przysłowki: *czasu* (тепер — teraz, давно — dawno); *miejsca*: (там — tam, звідти — stąd); *sposobu*: (так — tak);

stopnia i miary: трохи—trochę, досить—dosyć; twierdzące (так—tak); przeczące (ні—nie, нізачо—zanic); питаючі (де?—gdzie? неже?—czyżby?) i t. p.

Język ukraiński posiada znaczne ilości przysłówków, nieprzypominających w brzmieniu odpowiednich polskich. Podajemy tu ich przykłady: безліч (mnóstwo) безперечно (niezaprzeczenie) безумовно (niewątpliwie) босоніж (boso) вдосвіта (o świcie) верхи (konno) всерть (do pełności) горілиць, горолиці (pawznak) деколи (czasem) досхочу (dosyta) дурно (daremnie, naпро́žno) живосилом (z przymusem) крадькома (ukradkiem) ліворуч (z lewej strony) либонь, мабуть (zdaje się, prawdopodobnie) майже (nieomal) мимохіть (mimowoli, niechcący) мов (niby) набезрік, нарік (na rok przyszły) наборг (na kredyt) навмання (na ślepo) навшпиньки (na palcach) наздогад (na domysł) наздогін (dopędzając) назустріч (na spotkanie) неначе (jak gdyby) ниць, ницьма (twarzą do ziemi) тишком (cichaczem) обабіч (po obu stronach) обмаль (niewiele) окремо, окреме (osobno, oddzielnie) осторонь (na uboczcu) осьде, осьдечки (tu, tutaj) подекуди (miejscami) позаторік (w zaprzyszłym roku) пішки (pieszo) пошепки (szeptem) праворуч (z prawej strony) притьмом (natarczywie) прожогом (pędem) рачки (na czworakach) самолівкою спивати (śpiewać ze słuchu) самотужки (o własnej sile) самохіть (mimowoli) сливе (prawie) сторч, насторч (sztorcem) торік (w roku zeszłym, чимало (sporo).

W PRAWA W CZYTANIU.

Червона калино, чого в лузі гнешся?

Чого в лузі гнешся?

Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?

До сонця не пнешся?

* * *

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?

На радощі світу?

Чи бурі боїшся, чи грому з блакиту?

Чи грому з блакиту?

Czerwona kalino, czoho w łuzi hneszsia?

Czoho w łuzi hneszsia?

Czy śwіtła ne lubysz, do soncia ne pneszsia?

Do soncia ne pneszsia?

* * *

Czy žal tobi cwiu na radoszczi śwіtu?

Na radoszczi śwіtu?

Czy buri bojiszsia, czy hromu z blakytu?

Czy hromu z blakytu?

* * *

Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
 Не страшно і грому;
 І світло люблю я, купаюся в ньому,
 Купаюся в ньому.

* * *

Та в гору не пнуся, бо сили не маю,
 Бо сили не маю;
 Червоні ягідки до долу схиляю,
 До долу схиляю.

* * *

Я в гору не пнуся, я дубам не пара,
 Я дубам не пара;
 Та ти мене дубе отінив як хмара,
 Отінив як хмара.

* * *

Ne žal meni ćwitu, ne straszno i hromu
 Ne straszno i hromu;
 I światło lublu ja, kupajusia w niomu,
 Kupajusia w niomu.

* * *

Ta w horu ne pnusia, bo syły ne maju,
 Bo syły ne maju;
 Czerwoni jahidki do dołu schylaju,
 Do dołu schylaju.

* * *

Ja w horu ne pnusia, ja dubam ne para,
 Ja dubam ne para;
 Ta ty mene dube otinyw jak chmara,
 Otinyw jak chmara.

Iwan Franko („Kałyna“).

S Ł O W N I C Z E K :

Калино (kalino) гнешся (chylisz się) до сонця не пнешся (nie wspinasz się ku słońcu) радощі (uciechy) з блакиту (z błękitu) купаюся (kapię się) ягідки (jagódki) до долу (ku ziemi) отінив (ocieniłeś) хмара (chmura)

L E K C J A X.

PRZYIMKI stoją przy rzeczownikach i rządzą różnymi przypadkami, oprócz I i V. Przyimki najczęściej rządzą przyp. II. Niektóre przyimki rządzą kilku przypadkami. Oto przykłady przyimków: край села (na skraju wsi), к бічу (do licha), на поле (w pole) з Богом (z Bogiem) в хаті (w chacie).

Приклады приимків, рządzачых пару przypadками:

Батько стоять за хатою (ojciec stoi za chatą)

Батько пішли за хату (ojciec poszedł za chatę)

Миска стоїть на столі (miska stoi na stole)

Постав миску на стіл (postaw miskę na stół)

Післала мене мати по воду (matka posłała mnie po wodę)

По воді плывуть човни (czółna płyną po wodzie)

Говори-ж бо по нашому (mów że po naszemu)

Niektóre przyimki, stojąc przy czasownikach, stają się przysłówkami. np. поблизу хати (niedaleko od chaty) сів собі поблизу (usiadł w pobliżu).

СПОЇНКИ: Spójniki są to wyrazy łączące, lub rozdzielające poszczególne wyrazy, albo zdania: віз та перевіз (wóz i przewóz); батько й мати (ojciec i matka; пероче та регоче (śmieje się i śmieje się, czyli: wciąż się śmieje); старшина також був (był także starszyna); голоден, а не скаже (głodny a (ale) nie powie — nie przyzna się); маю, але не дам (mam, ale nie dam); або кажи, або мовчи (albo mów, albo milcz); хоч дай, хоч видеру (albo daj, albo odbiorę); ой чи любиш, чи не любиш (oj czy kochasz, czy nie kochasz); не піду, бо не можу; (nie pójdę, bo nie mogę); одначе ти не признався (jednak, nie przyznałeś się) як що згодимося, то я куплю (jak się zgodzimy, to kupię); коли тобі Гандзя милища, то йди собі до Гандзі; (kiedy ci Handzia milsza, to idź sobie do Handzi); закуримо, щоб дома не журились (zapalimy, aby się w domu nie martwili).

UWAGA: аби, w języku ukraińskim, nie znaczy: że by, a by, ale ma znaczenie polskiego byleby np. треба дитину чим небудь забавити, аби не плакала (trzeba dziecko zabawić czemkolwiek, byleby nie płakało).

WYKRZYKNIKI. Takie same, jak i w innych językach. Dajemy tu przykłady niektórych wykrzykników, właściwych tylko językowi ukraińskiemu: Ах лихо! Ой лишенько! Падку мій! Смутку мій! Ой леле! Пробі? (wszystkie te wykrzykniki są wyrazem lęku, przest్రachu); Невже? Оттакої Чи ба? (wyraz zdziwienia) Ну-бо! нуж-бо! гайда! (przynaгlenie, rozkaz). Czasem wykrzyknikiem może być całe zdanie np. Слава Тобі Господи! (chwała ci Paniel); От тобі маєш! (otóż masz!) кат його зна! або знає! (kat go. wiel).

W P R A W A W C Z Y T A N I U.

О! прийде запевне той день,
Що ми одпочинем од мук
І впадуть заліза важкі
Із звязаних, стомлених рук!

О! прийде він, прийде той день
Що гніт і неволя і кров
Все зникне на віки й тоді
Подужа свята любов.

Безсилий незнатиме більш
Од душого в час той наруг
Народові руку подасть
Народ, його брат, його друг!

О! прийде він, прийде той день
І хвальний та радісний слів
Поллется по світові скрізь
Із уст, у людей, у братів!

O przyjde zapewne toj deń,
Szczu my odpoczynem od muk
I wpadut' zaliza ważki
Iz zwiazanych, stomlonych ruk!

O przyjde win, przyjde toj deń
Szczu hnit i newola i krow
Wse znykne na wıky j todi
Poduża swiataja lubow.

Bezsyljy neznatyme bilsz
Od dużoho w czas toj naruh,
Narodowi ruku podast'
Narod, joho brat, joho druh!

O przyjde win, przyjde toj deń
I chwalnyj ta radisnyj spiw
Poljetsia po switowi skriż
Iz ust, u ludej, u bratiw!

B. Hrynczenko.

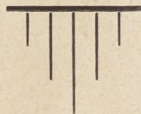
S K Ł A D N I A.

Składnia w języku ukraińskim nie różni się zasadniczo od składni polskiej. Tak samo, jak w języku polskim, przymiotnik staje zazwyczaj po rzeczowniku, np. *військо козацьке*, a nie *козацьке військо*. Przymiotnik przed rzeczownikiem jest właściwością języka rosyjskiego. Orzeczenie winno się stawiać zasadniczo na końcu zdania, jak w klasycznej prozie łacińskiej, chyba, że konieczność podkreśle-

nia jakiejś części zdania wypiąga innego szyku. Więc np. „Тут у нас тільки Петро один може пораду добру дати” „Нема тут нігде води, аж там за горбом, у долині.”

Dla praktycznego zapoznania się z właściwościami składni ukraińskiej dajemy tu szereg wyjątków z różnych autorów.

Przy czytaniu należy zwrócić baczna uwagę na akcentowanie wyrazów. W przytoczonych wyjątkach wyróżniliśmy samogłoski, które akcentować należy, przez wstawienie ich odmiennym krojem czcionek (kursyw). Tylko przy prawidłowem akcentowaniu, język uwydatnia właściwy charakter swoich dźwięków i właściwą sobie harmonję.

W Y P I S Y.

1. ПРИТЧА ПРО БЛУДНОГО СИНА.

(z ewangelji św. Łukasza)

1. Горнулись же до Нього всі митарі і грішники, щоб слухати Його,
2. І нарікали фарисеї і книжники, кажучи: „Він грішників приймає і їсть з ними!“
3. Він же повідав їм таку притчу, кажучи:
4. Який з вас чоловік, маючи сто овець і втративши одну з них, не покине девяносто і девять у пустині і не піде за згубленою, поки знайде її?
5. А знайшовши, візьме на плечі свої, радіючи.
6. І, прийшовши додому, скличе приятелів і сусід, кажучи їм: „Порадуйтеся зо мною, бо знайшов вівцю мою згублену.“
7. Кажу вам, що так на небі більш радости буде за одного грішника, що покався, ніж за девяносто і девять праведників, котрі не мають потреби каятися.
8. Або яка жінка, маючи десять драхм, коли загубить одну драхму, не засвітить свічки і не стане мести хати і шукати пильно, поки знайде?
9. А знайшовши, скличе приятельок і сусідок, кажучи: „Порадуйтеся зо мною, бо я знайшла драхму, що загубила.“
10. Так, кажу вам, буває радість перед янголами Божими за одного грішника, що покався.
11. Ще сказав: один чоловік мав двох синів.
12. І сказав молодший з них батькові: „Тату! дай мені частину хазяйства, що припадає мені.“ І розділив їм пожитки.
13. Через небагато днів молодший син, зібравши все, відійшов у далекий край і там розтратив своє добро, живучи розпутно.

14. Коли-ж він прожив усе, настав великий голод у тім краю, і він почав бідувати.
15. І пішов, пристав до одного хазяїна тієї країни, а той послав його на поля свої пасти свині:
16. І він рад був наситити утробу свою ріжками, що їли свині, та ніхто не давав йому.
17. Схаменувшись же, сказав: „Скільки наймитів у батька мого вволю мають хліба, а я гину

з голоду.

18. Встану, піду до батька мого і скажу йому: тату! согрішив я проти неба і перед тобою.
19. І вже недостойн зватись твоїм сином; прийми мене, як одного з наймитів твоїх.“
20. І, вставши, пішов до батька свого. І коли був він ще далеко, батько углядів його; і жаль йому стало; і побіг, і кинувся йому на шию і поцілував його.
21. Сказав же йому син: „Тату! согрішив я проти неба і перед тобою, і вже не достоїн зватись твоїм сином.“

22. А батько сказав до слуг своїх. „Принесіть найпершу одежу і одягніть його і дайте перстень йому на руку і обува на ноги;

23. І приведіть годоване теля і заколіть: станем їсти й веселитись;
24. Бо син мій оцей був мертвий і ожив, згинув був і знайшовся.“ І почали веселитись.
25. А старший син його був тоді на полі; і вертаючись, як підійшов до дому, почув спів та радощі.

26. І покликавши одного із слуг, запитав: що це таке?

27. Той же сказав йому: брат твій прийшов, і твій батько заколов годоване теля, бо зустрів його здоровим.

28. Розсердився-ж і не хотів увійти. Тоді батько його, вийшовши, кликав його.

29. Але він, озвавшись, сказав батькові: „Ось я стільки років роблю тобі і ніколи наказу твого не переступив, і ти ніколи і козеняти не дав мені, щоб я повеселився з приятелями моїми;

30. А як син твій оцей, що проїв добро твоє з розпутницями, прийшов, то ти заколов йому теля годоване.“

31. Він же сказав йому: „Сину, ти завжди зо мною і все моє—твоє;

32. Годилось же радуватись і веселитись, що брат твій оцей був мертвий і ожив, згинув був і знайшовся.“

(przekład Moraczewskiego).

2. ПСАЛЬМА СXXXI.

Господи, я гордим серцем
не несуся вгору
і очима в високости —
до Твого двору.

У діла Твої великі,
у причини скриті
я не вхожу: не мені їх
розумом судити.

Я у Господа благаю
як мала дитина,
що сповиту біля себе
мати положила.

Як дитина немвлятко,
душа моя вбога:
да вповає чистим серцем
праведний на Бога.

(Пантелеймон Куліш).

3. ЛИШ ТИ ОДИН!

Як я до Твого Божества угору
крізь пиль і мряку рвуся все з низин,
ніхто не знає. Знаєш в кожную пору
лиш Ти Один.

Як я у безвість падаю в безсиллю
й останком сил держусь іще вершин,
ніхто не бачить. Бачиш в кожную хвилю
лиш Ти Один.

Як вяну я, мов цвіт, у тихій муці,
коли між ним і сонцем стане тин,
ніхто не ввірить. Світиш у розпуці
лиш Ти Один.

(Василь Щурат).

Słowniczek. Тин (ściana płotu) у розпуці (w rozpaczy).

4. МОЛИТВА В ПОЛІ.

Кругом-кругом широке поле,
Низенько клоняться жита,
Нігде нікого доокола,
Спокій, як в гробі — самота.

Над полем, на голубім зводі
Одвічний світич сяє все;
Велична тишина в природі
Лиш дзвонів гук вітрець несе.

В тім храмі, Творче, я з поклоном
З житами голову схилю
І піснею, враз з жайвороном,
Імя Твоє возвеличу.

Осип Маковей.

5) ЗОЛОТІ ВОРОТА В КИЇВІ.

(legenda)

Як лихоліття було, то прийшов чужоземець Татарин і ото вже на Вишгород б'є, а далі вже й під Київ підступає. А тут Михайлик лицарь був, та як вийшов на башту та пустив з лука стрілу. то стріла й впала у миску тому Татаринові. Той тільки сів коло лави обідати, тільки що поблагословивсь їсти, аж та стріла так і встромилась у печеню.

— Е — каже — це-ж тут є сильний лицарь Подайте — каже — мені того Михайлика, то я відступлю.

От Кияне—шушу-шушу і радяться:

— А що-ж? віддаймо!

А Михайлик каже:

— Як віддасте ви мене, то останній раз будете бачити Золоті Ворота,
Та сівши на коня, обернувся до них та й промовив:

„Ой, Кияне, Кияне, панове громадо!
Погана ваша рада:
Як би ви Михайлика не віддавали,
Поки світ сонця вороги-б Київ не дістали!”

Та взяв на ратище ворота, так от, як сніп святого жита візьмеш, та й поїхав у Царгород через татарське військо. А Татарі його й не бачуть. От як відкрив ворота, то чужоземці ввалились у Київ та й пішли потопом.

А лицар Михайлик і досі живе в Царгороді; перед ним стоїть кухоль води і проскурка лежить; нічого не їсть. І Золоті Ворота стоять у Царгороді. І настане, кажуть, колись такий час, що Михайлик вернеться в Київ і поставить ворота на своє місце. І як ідучи хто мимо скаже: „О, Золоті Ворота! Стоять вам ізнов там, де стояли“ — то золото так і засяє. А як же не скаже, або подумає: „Ні, вже не бути нам у Києві!“ — то золото так і померкне.

6) О Л Е Г В І Щ И Й.

Не у гості а на кости ходили Хозари
Та не пиво-же їм буде, а кров та пожари.
Вже зібрався Олег віщий на вражу долю,
Їде конем білогривим по чистому полю.
Олег їде чистим полем, грає білогривий
Але хто-ж то коло гаю, як молоко сивий?
Лиш палиця коло нього та гуслі без струнів...
То великий старець божий, то віщун Перунів.
І Олег до того старця коня повертає,
Через сідло похилився, віщуна питає:
Скажи мені старче Божий, Перунів пророче,
Чи живо я, чи не живо сплющу мої очі?
І не бійся і не тайся, я дарма не схочу,
Я за слово правдиве тебе озолочу...

Та мені то, віщун каже, нічого боятись,
А золотом твоїм княже не озолочатись,
Срібла, злота не ношу я, князів не боюся
А що буде із тобою, я не потаюся.
Ти щасливий пане княже, недолі не знаєш,
Та як будеш умірати, мене спогадаєш.
Твоя слава тепер ходить помежи землями,
В Цареграді прибиваєш ти щити на брамі;
Тебе княже не спиняють ні яри, ні гори,
Затихає під тобою і синєє море,
Твої броні золотої мечі не рубають
І гострії, вражі стріли помімо літають.
Під тобою й білогривий чинить твою волю:
То літає, як крилатий, по чистому полю;
То спиниться, як камінний, як вудила здвинеш.
А все-ж таки, то від нього, ти від коня згинеш!
І подумав Олег віщий та й не довіряє,
Через гриву похилився і з коня злізає,
І крутую шийку гладить і став промовляти:
Ой коню мій, вірний коню, ой брате мій брате!
Не ти-ж мене, вірний коню, з Новгороду того
Привіз мене до Києва, до Дніпра старого?
Не з тобою-ж я мій коню літав через гори?
Не з тобою я мій коню ходив і за море?
І не в твоїх то стременах я стояв ногами,
Коли щити в Цареграді прибавав до брами?
Тепер годі милий коню, годі милий брате!
В золоті твої стемена мені не ступати,
У стремена не ступати, в сідлі не сидіти

І з тобою в чистім полі вітром не летіти...
Гуляй собі вірний коню! А ви мої діти
У зелену паполону коня одягніте
І давайте йому їсти ярої пшениці
І давайте йому пити з моєї кирниці.
І вірнії його слуги білограва взяли
А другого, вороного князеві подали...
Ба надходить і проходить не час, не година,
Аж гуляє Олег віщий, гуляє дружина;
І срібнії й золотії чари вихиляє
І давнії і нові бої споминає...
А що-ж кінь мій білогривий? — Олег запитався,
Не питайся милий княже — слуга обізвався —
Давно вже кінь білогривий гуляє на волі
Коло Дніпра широкого, на чистому полі;
Там вовки його годують, птахи доглядають
Буйні вітри його чешуть, дощі вимивають;
І на ньому уже княже зіллям зелениться
Не зелена паполона — зелена травиця...
І тримає Олег чару та й не вихиляє,
Похилився головою та й собі гадає:
Не чекав моєї смерти, згинув білогривий...
А де-ж слова твої віщі, віщуне ти сивий?
І поїхав Олег віщий, поїхали гості,
Коло Дніпра, на березі, оглядають кости.
Там дощі їх вимивають, порошок присипає
І над ними буйний вітер траву хилитає...
І Олег на білий череп наступив ногою
І говорить: спи мій коню в мирі та спокою.

Спи мій коню у спокою, піском засипайся,
Жовтим піском засипайся, в траву завивайся,
Та не жалуй не Олега, що він тебе кинув,
Що без нього ти без слави серед поля згинув...
Не на князя коню жалуй, не на пана свого,
На віщуна коню жалуй, віщуна старого!
Але знати, пане брате, того не бувало,
Щоби слово віщунове дарма пропадало.
І ще кості білогрива вода не обмила;
Як гадюка у черепі гніздо собі звилла;
І тільки лиш Олег віщий череп наступає,
А гадюка із черепа вже діри шукає.
Олег череп наступає, похитнути хоче,
А гадюка із черепа пнеться через очі.
Олег мову починає, з віщуна сміється,
А гадюка із черепа і пінить в'ється,..
Олег мови не кінчає, скочив, як на муках;
Йому в ногу засмокталась чорная гадюка.
І промовив Олег віщий: Твоя правда, Сивий!
Згубив мене мій кінь вірний, мій кінь білогривий! ...

Зеленіє на могилі свіжая дернина,
Над Олегом п'є-гуляє сивая дружина.
І срібнії й золотії чари вихиляє
І давнії і новії битви споминіє ...

Степан Руданський (przekład).

7) ВЕСНА.

Встала весна; чорну землю сонну розбудила,
Уквітчала її рястом, барвінком покрила.
І на полі жайворонок, соловейко в гаї
Землю, убрану красою, вранці зустрічають...
Рай та й годі! А для кого? Для людей. А люди
Не хотять на нього й глянуть, А глянуть—огудять:
Треба кров'ю домалювать, освітити пожаром!
Сонця мало! Рясту мало і багато хмари!
Пекла мало!... Люди, люди! Коли то з вас буде
Того добра, що маєте? Чудні, чудні люди!..

Т. Шевченко (з poematu „Hajdamaky“)

8. ШЕЛЕСТУНИ.

В одній долині, під горою,
Високий явір зеленів,
Край берега, над чистою водою
Широкі віти розпустив;
Листочки з вітриком, жартуючи, шептались:
„Ану, голубчику, ще, ще дихни!
Бач, братіку, які ми повдавались
Веселії шелестуни!
Якби не ми з тобою шелестіли,
То хто-б долину звеселяв?
І з ким-би ти тут, вітрику наш милий,
Гуляючи, любенько жартував?
Що-б тут було без нас? Краса яка?
Бурян та осока;

Була-б долинонька неначе пуста тая,
А подивись, тепер вона яка!
До нас зозуленька у гості прилітає
І весело кує, як в тихому кутку:
Вівчарик на сопілку грає
Під явором у холодку;
Співає соловей, неначе у садочу,
А серед ночі, в тихий час,
Тут мавочки гуляють у таночку
І ясний місяць дивиться на нас.
„Коли-б не ми, то й ви-б не шелестіли —
Коріння загули із-під трави —
Коли-б ми вам не піддавали сили,
То не бреніли-б ви“...
„Чого сюди корінням озиваться?... —
Зашамотіли листя у горі —
Во що? А ми он що! До нас вам не рівняться;
Лежали-б мовчки у своїй норі!...
„Тіпун вам на язик! Раденькі, що дурненькі!—
Коріння знов озвалося до них —
І ви самі, і ваші ветребеньки
Розумному на сміх;
Не розуміючи, лепечете, як діти;
Гріх зневажати нас!
Хоч у землі судилося нам жити,
А все таки, ми дбаємо про вас.
На красувався б тут і явір цей високий,
Сказати в добрий час,
Такий рясний, хороший та широкий;

І силу і красу він має через нас.
Минеться літечко, тоді, по Божій волі,
Ми заснемо до другої весни
І ви пожовкнете, лежатимете долі
Дурненькії шелестуни!
І після вас другії листя будуть,
Цвістиме все, як і тепер цвіло,
Зозуля, соловей і вітрик вас забудуть,
Неначе вас і не було " ...

І між людьми такі-ж бувають,
Як і на яворі шелестуни;
Нехай-же баєчку вони
На вус собі мотають

Л. Глібів

9) В О В К Т А Я Г Н Я

На світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться
А більший меншого кусає та й б'є,
Затим, що сила є...
Примір не довго-б показати,
Та цур йому! Нащо чіпать?...
А щоби кінці якнебудь поховать!
Я хочу байку розказати:
У літку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне ягня
Саме забилося до річки—
Напитися водички.

От, чи пило, чи ні—глядить: аж суне вовк,
Такий страшенний та здоровенний!
Та так прямісенько й біжить до бідного ягняти.
Ягнятi нікуди втікати; стоїть, середешне, та дріжить
А вовк, неначе комисар той, кричить:
— Він, щоб присідкаться, знайшов причину—
„Нащо це ти, собачий сину, тут каламутиш беріг мій
Та й квапиш ніс поганий свій
У чистую оцюю воду?
Та я тобі, за цюю шкоду,
Ти знаєш, що зроблю?
Як муху задавлю!”
„Ні, паночку—ягня йому мовляє—
Водиці я не сколотив,
Бо ще й не пив,
А хоч-би й пив, то шкоди в тім немає,
Бо я стою зовсім не там,
Де треба пити вам,
Та ще й вода од вас сюди збігає...”
„Так себ то, я брешу!? — тут вовк йому гукнув—
Чи бач!? Ще і базікать стало!
Такого ще поганця не бувало!..
Здається, ти й позаторік тут був
Та пакости мені робив... Тривай-же!
Ти думаєш, що я забув!?”
„Помилуйте! — ягнятко йому каже—
На світі я ще й року не прожив...”
„Так брат твій був!”
„Нема братів...”

„Так може батько, коли не дядько,
Або-ж хто-небудь з ваших був...
Хіба-ж не знаю я, не чув,
Що ви усі мене-б із'їли
Якби вловили?
Собаки й вівчарі твої
Усі ви вороги мої!
Од вас мені життя немає...
Ще мало я терпів?!

„Так чим-же я вам досадив? —
Ягнятко, плачучи, питає.
„Цить, капостне! Либонь не знає,
Ще й огризається, щеня!
Що ти за птиця? Ти—ягня!
Як сміло ти мене питати!?
Вовк може їсти захотів...
Не вам про теє, дурням, знати!”
І... вовк ягнятко задавив...
Нащо йому про теє знати.
Що може плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід;
Він вовк, він пан... йому не слід...

Л. Глібів.

10. Ж А Р Т

На ярмарку циганчук
Конем виграває;
По-над воду всіх людей
З ярмарку скликає,

Кого здибає—кричить:
— Сину! тату! дїду!
Ходіть живо по-над став!
Я по воді піду!

Посходились по-над став.
— Всі по грошу! — каже.
Заплатили йому всі:
— Іди! — кажуть—враже!

А той собі на коня:
— Спасибі вам люди!
Тоді піду по воді,
Коли зима буде!

Степан Руданський

11. НАЙДОРОЖЧА ПЕРЛИНА

Бачив я усякі перли
І коштовні самоцвіти,
Але є одна перлина,
Що з усіх найкраща в світі.

Купувать її не можна,
Або нею торгувати;
Її часто мають бідні
І частіше, ніж багаті.

Ту перлину не дістати,
Ні з печер землі, ні з моря:
Тільки той її знаходить,
Хто чутким родивсь до горя.

Відібрать її не зможе
Ніяка злоба несити;
Перла та — сльоза святая
За нещасний люд пролита.

Володимир Самійленко.

12. СЕБЕ САМОГО

Себе самого наперед
Застав робить, що слід робить
А лиш потому інших вчи,
Тоді з дороги не схибиш,

Ти сам себе таким зроби,
Щоб інших ти навчати міг;
Сам над собою запануй,
То запануєш над людьми.

Хто сам себе опанував,
Найтяжчу річ він доконав;
Хто сам себе оберіга,
Той безпешніший од усіх.

Не кидай власної мети,
Щоб за чужою десь іти,
А власну ясно ціль пізнай,
До неї просто поспішай!

Іван Франко

13. У С Е Ж И Л О .

Усе жило,
Усе цвіло
І в щасті раювало.
Сади пахтіли,
Річки шуміли
І сонце всіх вітало.

І цвів ввесь край,
Як Божий рай,
Де душі не страждали.
І тільки лози
Губили сльози;
За всіх одні ридали

О. Олесь.

14. Р А Н О В Р А Н Ц І .

Зайнялися гори! В золоті каміння,
В полум'ї гранити і в диму гаї,
А на хмарах грає соняшне проміння,
Грає і дарує усміхи свої.

І проснулись хмари і всміхнулись світу,
І всміхнулись небу, морю і землі...
І знялися легко з усміхом привіту
І поволі зникли і розтали в млі...

Виплило і сонце, все—любов і ласка
Обняло всю землю сяйвом і теплом...
І, здавалось, щастя, чарівне, як казка.
Має над землею райдужним крилом.

О. Олесь.

15. Д Е Н Ь І Н І Ч . . .

День і ніч падають сніги
Густі, густі.
А у мене квітки
Процвітають рясні
В душі... в душі...

День і ніч ревуть вітри
Буйні, буйні.
А у мене пташки
Все співають пісні
В душі, в душі...

Богдан Лепкий

16. Б У Р Я.

Минув травень, почалася червцева спека. Один день видався особливо гарячим. Ще з самого ранку Раїса почувала якусь тривогу в тілі. „Неодмінно буде буря”—з жахом думала вона. І справді, після завзятої, хоч тихої спеки, якось швидко смерклося і запав морок. Небо і земля стемніли, на обрії з'явилась чорна смуга. Скоро на смузі тій щось блимнуло, немов спалахнув сірник і погас. Трохи згодом показалося слабе світло у другому місці, а далі знов спалахнуло на першому. Небо переморгувалось. Проблиски світла, з початку такі бліді й тихі, що-далі розросталися, потужніли. Почало здаватися, що за чорною смугою хмари то здіймається, то падає, щоб піднятися на другому краї, хвиля огняного моря. Так ось у новому місці щось моргнуло. Світло блискавки притьмарилось, зате вибухи прискорили темно. Чорне небо без перестанку моргало блискавкою, осміхалося кривим усміхом. Раїса все більше і більше хвилювалася. Бо хоч хмари могли пройти стороною і тоді кінчилося-б далекою блискавкою, та могло бути й інакше, а тут, як на те, вона пустила додому Тетяну і лишилась сама у порожній школі. Раїса засвітила перед образом лампадку, забилась у куток далеко од вікон і здригалась кожний раз, коли вікна раптом блакитніли від сильної блискавки, меблі, заскочені світлом, немов розбігались із якоїсь таємної наради.

Ніч бисто надходила.

Чорні хмари росли на крайнебі, насувалися над чорною землею. На-дворі стало чорно, як у комині. Зате блискавка розгорялася, жевріла, ставала сліпуче білою. Коли вона потоком білої ляви роздирала заслону ночі, на обрії на одну мить з'являлась в огняних рамах чорна сильветка з тополь, з хат і вітряків. Околишня тиша насичена була тривоگو, жахом навіть, тепле повітря мовчало, як залякана дитина. Здавалося, велитенський звірь-потвора наближавсь до принишклої землі, розкривав огняну пащу і скалив чорні зуби. Від нього трусилися дерева і ховалося усе живе. Звір' усе наближався, ширше розкривав пащу, частіше дихав полум'ям... чулось уже далеке ричання... І враз сталося щось незвичайне: тихе повітря стрепенулось, скрутнулось, шарпнулось у бік, знялось над землею і з божевільним жахом кинулось тікати... Воно мчалось наосліп у темряві з свистом і сичанням перестрахи, розбиваючи груди об стіни й паркани, пориваючи за собою пісок, листя, дерева і все, що стояло на його дорозі. А наздогін за ним так само мчалась чорна потвора, нависала над землею і позіхала полум'ям...

Раптом — гурр...

Від того риву затремтіла земля, забряжчали шибки і йойкнуло серце.

Раїса скрикнула. Ще раніше, за кожним гуркотом грому, вона неспокійно кидалась у кутку поміж двома стінами і стиха постогнувала. Її витріщені очі і зблідлий, схудлий зразу вид світилися у темряві фосфором. Вона чула, що волосся у неї стало тверде, як дріт, і щось холодне доторкалося до нього. Ноги й руки були холодні, як лід, а всередині у грудях котилася клубком тривога. Але коли почалась канонада і над її головою прокотилися небесні гармати, Раїса скорчилась уся і забила у куточок, з німим жахом, чекаючи катастрофи. Лямпадка перед образом згасла і Раїса не мала сили встати засвітити її. Тимчасом пальба ставала частішою. По небі літали огняні стріли, червоні змії, цілі клубки полум'я. Коли з одного боку розлягався дружний постріл, то з другого у відповідь йому вилітав і котився по небі такий могутний грім, що земля тряслась, стіни в школі ходили ходором.

Канонада тяглась довго і уперто. Та ось все скло, причайлось, наче збиралось із силами. І раптом небо понялось огнем, розкололось посередині і з страшним тріском завалилось на землю; церква похитнулася, стіни в школі розсипались, і все щезло і затихло....

Михайло Коцюбинський.

17. ПОРОГИ НА ДНІПРІ.

Починаючи трохи нижче міста Катеринослава, по Дніпровому дні розкидана велика сила каміння (граніту). Місцями немов хто навмисне перегородив ріку величезними каміннями — де більшими де меншими. Де каміння під водою, де повипиналось воно поверх води. Де-не-де оця кам'яна перегороджа йде від берега тільки до половини ріки, або до течії, або хоч і трохи далі, та все-ж не доходить до другого берега. Таким чином між берегом і оцим камінням є ще доволі широка смуга ріки, і по тій смугі судно може плисти безпешно, не чіпляючись за каміння. Отакі перегороди звуться заборами.

Інша річ пороги. Це вже цілий ряд каміння, більшого, ніж на заборах; а головне те, що каміння лежить лавами, одна вище другої. Звісно — вода переплигує через те каміння з великою силою; бо, вдарившись об камінь, вона ніби зупиняється, ніби відскакує назад — на те, щоб,

розпізнавшись, підплигнути вгору, переплигнути через камінь і прожогом упасти з нього. Видима річ, що через те на порогах великий гомін води і великі гори срібновидого шуму.

Забор на Дніпрі вельми багато, але порогів хто налічує 13, хто — 9, а хтв — тільки 7. Найбільші й найвидатніші пороги: Кодак або Кодацький, Сурський, Лоханський, Дзвонецький, Ненаситець або Дід, Лашній і Вільний.

Перший поріг — Кодацький — ще не дуже небезпешний; на всякий спосіб не такий як Дід або Ненаситець. Та взагалі через усі пороги плавба небезпешна; без умілого і дотепного проводира ніхто і ні на якому судні через пороги не перепливе, а коли відважиться, так неминуче набереться великого лаха, шкоди, а часом і головою поляже. Проводять судно через пороги лоцмани (проводирі); це, так мовити, споконвічні, прирощенні господарі порогів. Щоб провеси гаразд судно через пороги, треба великої умілости, треба добре знати Дніпро і його вдачу; силою чоловік тут нічого не вдіє: треба щоб проводир був людиною і сторожкою і меткою. До цього проводирі при звичаються змалку.

Обовязок лоцманський тяжкий, претяжкий! Переправляти судна через пороги річ не тільки трудна, але для життя небезпешна.

На виду лоцмана так і одбивається відвага; знати, що його не лякає небезпешність на порогах: він звик до неї. Пороги, їх страшенний гук, ревучі хвилі Дніпрові усе те лоцманові свій брат і не злякає його.

Найбільше плывуть через пороги плоті: потім барки завдовжки 20—25 сажнів, завширшки не більш, як 7 сажнів; байдаки 18—21 сажнів завдовжки і берлини 10—16 сажнів. На барку иноді навантажать 30 тисяч пудів ваги; на байдак не більше 16 тисяч, а на берлину 6—8 тисяч пудів. Первозять на оцях суднах найбільш: дерево на дрова і на будівлі, хліб, льон і т. і.

Обдививши як слід судно, переглянувши його снасті, обрядивши усе як слід, лоцман перед тим, як рушає судно від берега, наказує всім, хто є на судні, сісти; через хвилину, другу велить встати і молитись Богові. Картина незвичайно урочиста! Всі люди навколішках, усі звели очі до неба; де в кого по обличчі бігає острах, але на всіх лицях знати щирю молитву, щире благання ласки Божої.

Минуло 10—15 хвиль могильної тиші. Молитву скінчено. „Батько“ лоцман підвівся, а за ним і все товариство; кожний подався до своєї роботи.

Линву одв'язали від причалу, прибрали її і якор на судно. „Батько“ озирнувся навкруги, зняв шапку, ще раз тричі перехрестився на схід сонця і голосно гукнув: „Рушай!“

Пішла веслам робота: тільки срібні бризки летять; судно рушило; пливе шпарко. „Батько“ стоїть посеред судна, зложивши навхрест руки; пильно, не зводячи очей, спостерігає він водяний шлях і кермує робітниками.

— Шабаш!—командує „батько“. Гребці спинились гребти; веслам і рукам спочин: сама вода несе судно. Але ось незабаром десь здалеку чуєте ви наче листя в гаю од вітру шумить; на хвилях де-не-де починають плигати „зайчики“ (біла, пухка, немов бавовна, піна).

— До стерна! — гукнув „батько“.

„Діти“ положили весла і швидко кинувшись до стерна, обступили його в дві лави.

— Вартуй! Пильнуй!—командує „батько“.

Ба! Зараз почнеться перший поріг—Кодацький, перша переправа. Треба вартувати!... На судні тиша... Чутно тільки голос „батька“—керманича.

Поріг Кодаський складають чотирі лави: завдовжки він 150 сажнів, вода на ньому падає з висоти більш сажня. Перше, ніж доплисти до Сурського порога, треба обминути чимало островів і забор; між останніми є немало й небезпешних. Вже недалеко найближчого порога простягся до лівого берега ріки величезний камінь Вир. Трохи далі вниз вливається в Дніпро з правого боку річка Сура; тут же чималий Сурський острів, а в кінці його починається Сурський поріг.

Поріг цей невеликий—70 сажнів завдовжки. Вода падає з висоти на півсажня; Сурський поріг лоцмани вважають зовсім безпешним. Далі вниз може з півверстви лежить третій поріг, Лоханський. Тут уже лоцманові треба добре пильнувати, бо Лоханський і довгий (215 сажнів завдовжки) і небезпешний; вода на ньому падає з висоти півтора сажня.

Пропливши трохи далі і минувши вже Стрільну забору, неможна не звернути уваги на камені Багатири: один біля берега в воді, другий на суходолі супроти лежного берега. В народі про оці величезні камені є ось який переказ:

Колись то за давньої давнини зійшлися два велитні—український і турецький перший стояв на правому березі ріки, другий на лівому. Ото ж почали вони через Дніпро гукати один до другого. Той каже: „Уступи ти мені оці землі!“ А той: „Не уступаю! Ти уступи!“—Коли так,—каже український велитень,—давай поміряємось силами, хто дужчий!“—„Давай і давай!“ Ото кожний з них відколував

собі від скелі по камінюці, та й ну жбурляти один на одного каменем через ріку. Кинув Турчин — камінь його не долетів на суходіл, упав біля берега в воду; а Українець як жбурнув, так його камінь перелетів через Дніпро і впав геть на суходолі. Бачить Турчин, що нічого не вдіє, і каже до Українця: „Бери собі землю, а я піду де-инде“ — і пішов. А на тому камені, що на лівому боці, так і досі, мовляв, знати слід рук, що брався за камінь український велитень.

Нижче, верстов на чотирі-пять від Лоханського порога, лежить четвертий по ряду — Дзвонецький поріг.

Він тягнеться трохи не 130 сажнів; вода падає з висоти трохи менш 1 сажня. Цей поріг теж не дуже небезпешний. Нижче Дзвонецького порога, за великою Тягинською заборою лежить два острови; Пісковатий і Козел, Отут біля Козла судна спочивають трохи, ніби набірають духу і відваги, щоб перейти горазд Ненаситецький поріг. Вже на острові чутно, як гомонить „Дід.“ „Батько“ знов кличе „на молитву!“ і знов твориться щире благання у Господа Бога „щасливої дороги“. Страх огортає душу мимоволі. А жахатися єсть чого! . . .

— Готуйся! . . . Відра, лопатки на поготові! До стерна! — гукає „батько“. Сам він уже коло стерна; тут же коло нього чоловіка 20—30 робітників, міцних, покірливих, готових кожне батьківське слово, кожний рух його виконати, не вгаючись, в одну хвилину.

Ледви судно минуло Раків Камінь, як видко стало сивого „Діда“. І справді, він не тільки сивий, але й білий. Бачиш цілу білу гору води! Шум, піна збивається клекотом і б'є вгору срібним дощем. Шо-хвилини холоднішає в душі. А „батько“ і вусом не моргне — увесь він увага і тільки увага. Під той час „батько“ ні про що більш в світі не думає, не гадає, як про своє судно та про „Діда“.

Довжина всього „Діда“ далеко більш верстви. Вода падає з висоти $2\frac{1}{2}$ сажнів. Коли згадаємо, як надзвичайно прудко тече вода від порога Дзвонецького, яка її велика маса переплигує через ті лави, то зрозуміємо, як страшенно гукає-гомонить „Дід“, з якою силою у цьому місці справді „реве та стогне Дніпр широкий!“

„Хто на морі не бував, той страху не видав“ — є така приказка, а я скажу, що не треба бувати на морі — досить переправлятися через Ненаситець, щоб зазнати страху більш, ніж можна зазнати його на морі,

З якою силою жене вода судно через „Діда“, досить сказати, що судно перебігає увесь поріг за три хвилини. Ці три хвилини здаються трьома роками. Не диво! Судно скрипить, тріщить, — аж наче стогне, так його б'є і стискає на порозі вода. І от за ці три хвилини може судно обернутися в скипки, а з людей і сліду не буде. Тим то легко зрозуміти те, що почувають усі люди на судні, як тільки воно перебіжить поріг. Аби минути останній камінь, усі люди на судні, як одна людина, кидаються навколішки і дякують Богу.. За Дідом будуть ще пороги, але то вже що?... іграшка! Найбільш небезпешне місце на Ненаситецькому порозі лежить в кінці його і звється воно Пеклом.

„Доки минеш пекло, буде тобі й холодно й тепло“, говорять лоцмани і говорять велику правду. Крий Боже, як судно або плот не будуть одну вхилину кермовані, як треба, і зачепляться за камінь — тут їм і кінець!

Олександр Кописький.

Słowniczek: звісно (wiadomo) переплигує (przeskakuje) прожогом (pędem) гомін (szum) шуму (piany) вельми (bardzo) взагалі (wogóle) плавба (żegluga) дотепного (rozsądnego) неминуче (niechybnie) головою поляже (głową pałoży) споконвічні (odwieczni) гаразд (szczęśliwie) вдачу (charakter) не вдіє (nie poradzi) людиною сторожкою і меткою (człowiekiem czujnym i zręcznym) змалку (od dzieciństwa) завдожки (długości) завширшки (szerokości) иноді (czasem) невантажать (paładują) снасті (przybory) невколішках (klęcząc) підвівся (powstał) подався (przystąpił) линву (linę) причалу (przystani) якор (kotwica) тричі (trzykrotnie) шпарко (żwawo) навхрест (nakrzyż) кермує (kieruje) гребти (wiosłować) незабаром (wkrótce) наче (jakby) до стерна (do steru) чимало (wiele) супротилежного (przeciwnego) велитні (wielkoludy) дужчий (silniejszy) від скелі (od skały) жбурнув (cisnął, rzucił) жахатися (bać się).

18. Т Я Ж К А Д О Р О Г А.

У селянина Івана сталося лихо превелике: його старшого сина, Микиту, привалила деревина, як рубали вони осіку на леваді; не вбила на смерть, а дуже тяжко привалила, аж кров йому горлом пішла.

Микита й завжди був кволий; слабосильний особливо з тої пори, як цілу зіму переболів на кольку; перевівся з того часу парубок нінащо, навіть у москалі його не взяли; видали білий білет, бо — казали — легкі в його гниють.

А проте, хоч і кволий і слабосильний, а був Микита дуже щирий та роботящий; косити й молотити не здужав, бо від такої роботи дух йому в грудях забивало; за те всяку иншу роботу коло хати, на городі, коло худоби справляв сам усю; за таким сином, про таку роботу, в старого Івана Шпака, як то кажуть, голова не боліла.

Був у Шпака ще другий син, молодший; але той, хоча тілом дужий був, та розумом не вийшов у люди: придуркуватий був.

І от тепер, як сталося те лихо, саме перед зімним Миколою, тяжко зажурився Шпак: і парубка жаль було, бо щирий і добрящий був, і по хазяйству — як без руки опинився. Поки ходив Микита, то якось ніби ніхто й не бачив його роботи, а як ліг, то й примітно стало, що трудно без його по хазяйству обійтися.

Як принесли Микиту додому, тоді, після тої нещасної пригоди, сам іти він не здужав, то думали всі, що помірає вже: посинів, дихав, чудно якось, часто й кров йому чиста горлом юшила. Але приїхав фершал, поставив йому баньок на груди й спину, дав чогось пити, й трошки ніби легше стало Микиті.

Тільки رایав фершал конче й зараз взети його у земську лікарню,

— Дома — казав — трудно йому раду дати, а в лікарні всі способи й ліки є й доктор його що дня буде бачити.

Шпак не хотів саме перед святами взети сина в лікарню; мати плакала, як за покійником, і просила лишити дома — нехай, мовляв, як має він умерти, то тут, у своїй хаті, серед своїх. Але сам Микита, розумний він такий був, хотів у лікарню й просив батька, а маму розважав.

— Везіть мене, тату. Вони ж там краще знають — що й до чого, вони вчені... Може порятують мене... може хоч ту кров зупинять... Тяжко мені дихати... А ви довідаєтесь через який час; як не полекшає, то заберете мене додому.

Та й послухав Шпак людської поради й синового прохання й завіз Микиту в лікарню.

Оглядівши хворого лікар похитав головою.

— Трудна його справа, — сказав він.

— Не видужає? — спитав Шпак.

— Хто його знає... Дуже вже він слабкий... А втім, коли кров зупиниться, то ще буде надія.

— То може б я його не кидав тут, а повіз би назад додому?

— Ні, лишть його на який час. Довідайтеся через тиждень, тоді скажу.

Через тиждень Микиті не полекшало. Хоча кров була спинилася, але почалася гарячка.

І коли Шпак приїхав довідатися, лікар знов пораяв не брати хворого додому, бо при такій гарячці можна було його застудити й тоді стало б іще гірше.

— А може, як що вже нема надії, то забрав би я його додому? — питав Шпак лікаря. — Стара моя вже запухла з того плачу за ним. В одну душу: „вези — каже — додому, нехай я хоч надивлюся на його в останнє, нехай хоч куті з нами поїсть, сердешний.

Лікар вгавав.

— Ви ж застудите його по такій погоді, — сказав він. — Гляньте, що на дворі діється! Нехай би побув ще хоч до свят. Може за той час гарячка перестане, тоді й надія якась буде на поправку.

На дворі справді діялося погане: холодний зімовий дощ хлюпав по калюжах, сніг пропадав від того дощу, а дорога стала пекельна: ні саньми, ні возом їхати не можна було.

— Тяжка дорога! — зітхнув Шпак. — У досвіта виїхав я з дому, то насилу до полудня перепхав тих півтори милі. Худібка зморилася до краю. Поки додому доплентаюся, вже ніч буде.

— От бачите—мовив лікар. — Як же ви його, такого хворого, холодити будете по такій негоді?

— Нехай вже, тату, я побуду тут до свят—просив Микита. — Може полекшає... Помірати не хочеться...

— А не помре-ж він у вас до свят? — спитав Шпак лікаря.

— Не помре, Бог дасть.

— Ну, то нехай побуде. То я вже, сину, у четверг приїду, перед кутею, тай заберу тебе. Хоч пересвяткуеш з нами...

Шпак одвернувся до вікна. Пара гарячих сліз збігла йому по темному лиці, по сивих вусах аж на груди... Він витер їх рукавом свити...

Ще тиждень минув. Микиті не полекшало: гарячка палила його; він дуже схуд за той час, що пролежав у лікарні, очі позападали йому глибоко, а на лиці, на щоках палав червоний рум'янець. Танув Микита, як та свічка воскова; тяжкий кашель дихати йому не давав.

У четверг і знов приїхав батько; зарані вибрався з дому, ще по — ночі виїхав, щоб час був спочинок дати коням і за-дня ще додому вернутися. Дорога дощенту розкисла й погода була така сама погана.

— Що-ж, пане докторе, дозволите забрати його? — спитав Шпак, стоячи коло постелі хворого сина.

— Беріть — сказав лікар.

— То вже, значить, нема надії на нього?

Лікарь не сказав нічого, тільки розвів руками: він не хотів, щоб хворий Микита почув, що надії вже нема.

Шпак сумно подивився на Микиту.

— Ідьмо, сину...

— Ідьмо, тату...

Микиту одягнули в його одержу; служниця допомгла батькові, бо хворий не мав сили сидіти. Закутавши його з головою в материну теплу хустку поверх кожуха, Шпак з сторожем лікарні вивів його під руки на двір і висадив на віз.

Мовчки зібрав Шпак опалки з-перед коней, поправив нашийники і підійшов до воза, щоб підмостити хворому соломи, де треба. Микита лежав на возі, подкорчивши ноги під себе.

— Добре тобі лежати? — спитав батько.

— Добре, тату.

— Не змерз?

— Ні.

Шпак стояв коло воза, переступаючи з ноги на ногу; він ніби хотів щось сказати, та вагався.

— Чому-ж ми не їдемо, тату? — спитав Микита.

— Зараз, зараз...

Шпак всякав носа.

- А що я тобі скажу, Микито: зайдьмо ще у містечко...
- Треба купити чого?
- Треба-б... Може-б ми сину... вже відрзау й дощок купили пару... Сам бачиш, яка тяжка дорога... Коні худі, ледве тягнуться... А де я їх у селі достану? Доведеться „потім” ще раз ганяти у містечко...
- То купім тату—зітхнув Микита.
- У Берка, кажуть, недорого... осикові...
- Тату!—сумно сказав Микита—чи я ж у вас не заробив хоч на соснові? Я ж вас слухав... старався...
- Ой синку, синку! — зітхнув Шпак. — І заробив ти й старався.. Чи я ж би тобі жалкував, дитино моя? Та знаєш сам: де-ж ті гроші? Не стане на соснові... Микита мовчав.
- Ще ж і горілки треба буде... і попові...—мовив сумно Шпак. Микита тяжко зітхнув.
- То вже знаєш, як буде, сину? Я вже тобі по весні, як спроможуся, то поставлю хреста доброго, дубового, вже не пожалію. А тепер уже нехай дошки будуть осикові... Га?
- Нехай...

Мод. Левицький.

19. ДО ОСНОВЯНЕНКА.

Бють пороги. місяць сходить, як і перше сходив,
Нема Січі. Пропав і той, що всім верховодив.
Нема Січі. Очерети у Дніпра питають:
Де то ділись наші діти, де вони гуляють?
Чайка скиглить літаючи, мов за дітьми плаче,
Сонце гріє, вітер віє на степу казачім.

На тім степу, де могили стоять та сумують,
Питаються у буйного: де наші зімують?
Де зімують, бенкетують? Де ви забарились?
Верніться! Дивіться! Жита похилились,
Де паслися ваші коні, де тирса шуміла,
Де червона кров козацька морем червоніла,
Верніться! Не вернуться! загуло, сказало
Синє море. Не вернуться! На віки пропали!
Правда море! Правда синє! Така їх доля...
Не вернуться сподівані, не вернеться воля,
Не вернеться козаччина, не встануть Гетьмани,
Не покриють України червоні жупани...
Одібрана, сиротою понад Дніпром плаче,
Тяжко, важко сиротині, та ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється... Смійся лютий враже!
Та не дуже! Бо все гине—слава не поляже!
Не поляже, а розкаже, що діялось в світі.
Чия правда, чия кривда і чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня не вмере, не загине,
От де, люди, наша слава, слава України!
Без золота, без каменю, без хитрої мови,
А голосна і правдива, як Господа слово...
Чи так батьку Атамане? Чи правду співаю?
Ех! якби-то! Та що й казать... кебети не маю.
А до того, в Московщині кругом чужі люди.
Не потурай! може скажеш? Та що з того буде?
Насміються на псалом той, що виллю сльозами,
Насміються... Тяжко батьку жити з ворогами!

Не втну більше... А ти батьку, як сам здоров знаєш,
Тебе люди поважають... Добрий голос маєш...
Співай же їм мій голубе про Січ, про могили,
Коли яку насипали, кого положили,
Про давнину, про те лихо, що було-минуло,
Утні батьку, щоб нехотя на весь світ почули:
Що діялось на Україні? За що погибала?
За що слава козацькая на всім світі стала?
Утні батьку, орле сизий, нехай я заплачу,
Нехай мою Україну я ще раз побачу,
Нехай ще раз послухаю, як те море грає,
Як дівчина у садочку Гриця заспіває.
Нехай ще раз усміхнеться серце на чужині,
Поки ляжу в чужу землю, в чужій домовині...

Т. Шевченко.

Słowniczek: верховодив (przewodził) скиглить (kwili) сумують (smućą się) у буйного (tu (tu) przemiłnik zastępuje rzeczownik — pytają bujnego wiatru. Takie zwroty bywają i w polskim, np: bystronogi, ogi, zamiast rumak bystronogi) без каменю (bez klejnotów) кебета, zdolności, (не потурай (nie dbaj) сизий зий (siewu) допоміжні (trümmie).

20. І ДЕНЬ ІДЕ...

І день іде і ніч іде
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол Правди і Науки?

Т. Шевченко.

21. ПОДАЙЖЕ РУКУ...

Подай-же руку козакові
І серце чисте подай!
І знову, Іменем Христовим,
Возобновим наш тихий рай...

Т. Шевченко,

WYBITNIEJSI PISARZE UKRAIŃSCY

(w kolejności roku urodzenia)

i tytuły ich poważniejszych utworów.

- Kotlarewskyj Iwan (ur. 1769 † 1838) Humorystyczny przedkład „Eneidy”
Kwitka Osnowjanenko (ur. 1778 † 1843) powieści — Marusia, Perekotypole, Konotop-
ska wid'ma.
Szewczenko Taras (ur. 1814 † 1861) poezje — „Kobzar”
Kostomarow Mykoła (ur. 1817 † 1885) powieści — Czernyhiwka.
Kulisz Pantelejmon (ur. 1819 † 1897) powieści — Czorna rada.
Hlibiw Leonid (ur. 1827 † 1893) — bajkopisarz
Rudańskyj Stepan (ur. 1830 † 1883) poezje — Spiwomowky, Nauka, Do duba, Student.
Fed'kowycz Josyp (ur. 1834 † 1888) poezje — Żownirski dumy, Sestra.
Marko Wowczok (ur. 1834 † 1907) powieści — Instytutka, Swekrucha, Karmeluk, Newilnyczka.
Neczuj-Łewińkyj Iwan (ur. 1838 † 1918) powieści — Kajdaszewa Semja, Baba Paraska
ta baba Pałażka, Starośwički batiuszky i matuszky, Chmary, Mykoła Dzerja, Rybałka Panas Krut'.
Drahomaniw Mychajło (ur. 1841 † 1895) historyk — Istoryczeskaja Polsza i Wieliko-
ruskaja demokratija, Centr i okrainy. Czudački dumky.

Franko Iwan (ur. 1856 + 1916) powieści i poezje — Iz dniw żurby, Boryslawski opowidannia, Boa constrictor, Jak Jura Szykmaniuk briw Czeremosz, Iwan Wyszyński, Mojsej, Zachar Berkut (powieść historyczna).

Myrnyj Panas (umarł 1921 r.) powieści — Chiba rewut' woły jak jasła powni?

Staryćkyj Mychajło (ur. 1840 + 1904) dramaturg — Ne sudyłoś.

Kropywnyćkyj Marko (ur. 1841 + 1900) komedjopisarz — Hłytaj, Po rewizji.

Karpenko Karyj (Iwan Tobilewicz) dramaturg — Martyn Borula, Najmyczka, Chaziain, Sto tysiacz, Rozumnyj i dureń, Sujeta.

Hrynczenko Borys (ur. 1863 + 1910) powieści, poezje — Pid tychymy werbamy, Soniasznyj promiń, Stepowyj hist' (dramat).

Bordulak Tymofij (ur. 1863) powieści — Daj Boże zdorowla korowi, Bidnyj żydok Ratycia.

Samijenko Wołodymyr (ur. 1864 + 1926) poezje — „Ukraini”.

Kociubyński Mychajło (ur. 1864 + 1913) powieści, opowiadania — Cwit jabłuni. Fata, morgana, Tini zabutych predkiw, Intermezzo, U hrisznyj świt.

Dr. Łewyćkyj Modest (ur. 1866 r.) opowiadania — Szkilni towarzyszi.

Łesia Ukrainka (ur. 1872 + 1913) poezje — Na kryłach piseń, Lisowa kwitka, Orgja, Kassandra, Samson, Odnó słowo.

Wynnyczenko Wołodymyr (ur. 1886 r.) powieści — Krasa i syła, Zapysky Mefistofela Bila maszyny, Na prystani, Bosiak, Szczos bilsze za nas, Szczabli žyttia, Miż dwuch syl.

Ołes (współczesny) poezje — Z żurboju radist' obniałaś.

Woronyj Mykoła (współczesny) poezje — Jewszan zilla

Tyczyna (współczesny) poezje.

SŁOWNICZEK MNIEJ ZNANYCH WYRAZÓW.

базікати	pleść nie do rzeczy (trzy po trzy)	безперечно	niezaprzeczenie
базаринка	łapówka	безпик (на безпик)	rok przyszły (w roku przyszłym)
байлувати (бичувати)	doprzegać konie do wyciągnięcia fury	безумовно	bezw warunkowo
байстря (байструк)	bękart (nieślubne dziecko)	бенкет	uczta, bankiet
балакати	gawędzić	бентежити (збентежений)	konfundować (zmieszany)
балачка	rozmowa, pogawędka	березень (березиль)	marzec
бандура	instrument muzyczny o 24—36 strun. do wtóru przy śpiewie	бесіда	przyjacielska rozmowa
бараболя (бараболі)	kartofel, ziemniaki	бігунка	biegunka, djarja
баритися (не барись)	zatrzymywać się (nie baw się długo, czyli — pośpiesz się)	Благовіщення	Zwiastowanie N.M.P.
батько	ojciec	божевілля (божевильний)	obłąkanie (obłąkany)
бачити	widzieć	брехня	łgarstwo
бгати	napychać, wciskać	брехати (собака бреше)	kłamać (pies szczeka)
бгати каравай	miesić ciasto na kołacz weselny	брунька	pączek wiosenny na drzewie
безліч	mnóstwo	бубоніти	belkotać niewyraźnie
		бузок (бузина)	bez (roślina)
		бузько (лелека, чорногуз)	bocian

вагітна (жінка)
валка (чумацька)
валка вовча
вареники

варенуха

варешка

ватажок
вдосвіта
Беликдень
величень
вельми
верхи
вересень
веселка
вечорниці

відносний
віз

віник
вії
витівка
водограй
Водохрещ

brzmienna (kobieta)
szereg wozów, karawana
stado wieków
pierogi z serem (gotowane)
wódka przegotowana z korzeniami (z przyprawą)
warząchew (wielka łyżka kuchenna)
dowódca bandy (watażka)
o świtanii
Wielkanoc
olbrzym
bardzo, wielce,
konno
wrzesień
tęcza
wieczorynka (zabawa młodzieży)
względny, odnośny,
wóz (także W. Niedźwiedzica)
miotła
rzęsy
wymysł, brednia
wodotrysk
święto Trzech Króli (od ceremonjału święcenia wody)

Волосожар
Вшестя
вщертъ
галушки
гаман (гаманець)
ганчірка
гарний
гас (гасник)
гаяти (гаяться)
геть! (геть усе)
гиляка
гилля (гілка)
глуузувати
година

горілиць (горолиці)
горілка
горицвіт
горлиця
горобець
гостець
грэнджолі
гречаники

груди
грудень
гузир (гузір)
дебелій
джерело

konstelacja Perseusza
Wniebowstąpienia Pańskie
do pełności, po brzegi
kluski gryczane, gotowane
kiesa, sakiewka
ścierka, szmata
ładny, piękny
nafta (lampka naftowa)
tracić czas
precz! (wszystko, zupełnie)
gałęź
gałęzie (gałązka)
kpić, szydzić
godzina (także czas, pogoda)
nawznak
gorzałka, wódka
adonis vernalis (zielę lek.)
turkawka
wróbel
reumatyzm
sanie (proste drewniane)
pierogi hreczane z serem (gotowane)
piers
grudzień
podstawa snopa
mocny, trwały
źródło

джигун
дзига
дідько (чорт)
дивитись
диня
домовина (труна)
досвітки
досхочу
дуже
дурити
дурниця
дурно
дядина
дядько
жар, жарина
жервити
живосилом
жовтень
журба
журитися
завійка
завтра
загал
займати
заздалегідь
залюбки
запаска
заповіт

urwis
bąk (zabawka dziecinna)
djabeł, czart
patrzeć
melon
trumna
zabawa (patrz вечорниці)
do syta, pod dostatkiem
bardzo
zwozić, oszukiwać
błahostka
darmo
wujenka, stryjenka
wuj, stryj
żar, węgiel żarzący
żarzyć się, tleć
pod przymusem
październik
troska, tęsknota
troskać się, tęsknić
kurcze żołądkowe
jutro
ogół
zaczepiać (także zaganiać)
zawczasu
chętnie, z przyjemnością,
płachta, przypasana za-
miast spódnicy
testament

забавати
збагнути
збіжжа
звідки, звідкиля
звідти, звідтиля
згодом
зінька
зірка (зірочка)
знаряддя
зозуля
зоря (зірниця світова)
зупинитися
ікло
Іордань
іржа
кажан
коровай
квочка
квітень
кількість
кликати
коверувати
кородитися

zachciewać
ogarnąć umysłem
zboże (ziarno) także plon
(z pola)
skąd
stąd
po pewnym czasie (pó-
źniej)
żrenica
gwiazdka (gwiazdeczka)
narzędzie
kukułka
gwiazda (gw. poranna,
jutrzienka)
zatrzymać się
kieł
święcenie wody na Trzech
Króli
rdza
nietoperz
kołacz weselny
kura z kurczątami (na nie-
bie — plejady)
kwiecień
ilość
wołać
kaprysić
uskarżać się (na ból, cho-
robę)

конче (доконче)	koniecznie
крадькома	ukradkiem
красний, краший	piękny, piękniejszy
кремезний	silny, barczysty
крім, окрім	prócz, oprócz
кужеля (куделя)	kądział
кульгати (штикульгати)	kuleć, utykać,
кучері, кучерики	kędziory, kędziorki
ласощі, лакітки	łokocie
ластівка, ластівочка	jaskółka, jaskółeczka
лаштушки	przybory, dekoracje
	(teatr.)
лебідь	łabędź
левада	łączka nad wodą
ледарь	leniuch, niepoń, ładaco
лелека (бузько чорно-гуз)	bocian
лемер (лимер)	rymarz
лепський	chwacki
ліворуч	z lewej strony
либонь	podobno (jak się zdaje)
липень	lipiec
лицарь	rycerz
лобур (ледарь)	niepoń, ładaco
лютий	luty
мабуть	zapewne, prawdopodobnie
майбутній	przyszły
майже	prawie
макітра	donica (nacz. kuchenne)

макогін	makogin
мерщій	merścij
метелиця	metelica
місяць	miesiąć
мимохіть	mimochiść
минулий	minuły
митниця (мито)	mitnica (mito)
миттю	mitnię
мов, (мов-би)	moż, (moż-bi)
молодиця	mołodziца
москаля везти	moskalia wезти
моторний	motorny
мерець (мерця, мерцяю)	merciec (mercia, merciaju)
	i t. d.
наборг	na bór
навмання (навманци)	na mąmnia (na mąmnia)
навпаки	na paki
навростець	na wrostec
наздогін	na dógin
назирці	na zirci
назустріч	na зустріч
настирливий	na stierliwy
нахабний	na habny
нащадок	na szczadok
небіж	niebiż
небога	nieboga
небіжчик, небіжка	niebiżczik, niebiżka

wałek kuchenny	wałek kuchenny
żwawo, pośpiesznie	żwawo, pośpiesznie
zawieja	zawieja
miesiąc (także księżyc)	miesiąc (także księżyc)
mimowoli, niechcący	mimowoli, niechcący
miniony, przeszły	miniony, przeszły
komora celna (cło)	komora celna (cło)
natychmiast, w tej chwili	natychmiast, w tej chwili
niby (jakdyby)	niby (jakdyby)
młoda mężatka	młoda mężatka
kłamać, wykręcać się	kłamać, wykręcać się
żwawy, zwinny, tęgi	żwawy, zwinny, tęgi
nieboszczyk	nieboszczyk
na kredyt	na kredyt
naoślep,	naoślep,
przeciwnie, odwrotnie	przeciwnie, odwrotnie
w prostym kierunku	w prostym kierunku
na domysł	na domysł
w pogoń	w pogoń
w trop, śladem	w trop, śladem
na spotkanie	na spotkanie
dokuczliwy	dokuczliwy
natrętny	natrętny
potomek	potomek
siostrzeniec, bratanek	siostrzeniec, bratanek
siostrzenica, bratanica	siostrzenica, bratanica
(także nieboga)	(także nieboga)
nieboszczyk, nieboszczka	nieboszczyk, nieboszczka

негайний
нежить
незабаром
неначе
ненька, неня
нетри
нетяга
нині, ниньки
ниць (ницьма)
нишком
нишпорити
обабіч
окраєць
окремо
оперезати (підперезати)
осторонь
осьде, осьдечки
отрута, отруя
пагінок, (паріст)
падолист (листопад)
пазуха
паляниця
пацюк
перебендя
перець
півень
пішки
повітка
подекуди

pilny, nie cierpiący zwłoki
katar nosa
niebawem, wkrótce
niby, jakby, jakgdyby
mateczka, matuchna
głąb puszczy
ubogi włościanin (bez koni)
dziś, teraz, obecnie
twarzą ku ziemi
cichaczem, chyłkiem
szperać
po obu stronach
całuszka (od chleba)
osobno
opasać pasem (podpasać)
na uboczu
tu, tutaj
trucizna
latorośl
listopad
zanadrze
chleb pszenny
szczur
tułacz
pieprz
kogut
pieszo
komórka, przybudówek
miejscami

позаторік
полуда
полуниця
пошепки
праворуч
прикмета
пристріт
притьмом
прожогом
пугач
пущення
ралець (гостинець)
рачки
Різдво
родич
рядно
рясний
самотужки
самохіть
серпанок
серпень
сваритися
січень
скажений (сказ)
скорина, скоринка
сливе
спадщина
Спас
спис

w roku zaprzęgnięciu
katarakta
truskawka
szepem
z prawej strony
poznaka, ślad
newralgja
uparcie, zaciekle
pędem
puszczyk
zapusty
podarek
na czworakach
Boże Narodzenie
krewny, kuzyn
płachta
gęsty, obfity
o własnych siłach
niechcący
muślin
sierpień
kłócić się
styczeń
wściekły (wścieklizna)
skórka z chleba
prawie, niemal
spuścizna
Przemienienie Pańskie
dzida, pika

708634/13218
спокон ху
справді
ставний
сторч (насторч)
сумнів
суніця
суспільство
схаменутися
сьогодня
сяяти
тирса

товар
торік
трасця (пропасниця)
травень
тюхтій
характерник
хвиля
хвиля, хвилина
хмиз
хорвах, ховражок
худоба
хутко
цупити
цькувати
чагарник
чара, чарка

od wieków
istotnie, prawdziwie
postawny, przystojny
sztorcem
wątpliwość
poziomka
społeczeństwo
opamiętać się
dziś
lśnić, błyszczyć
trociny (także burzan ste-
powy
bydło rogate
w roku przeszłym
febra
maj
ospały, leniwy człowiek
czarodziej
fala
chwila, chwilka
chrust
susel, suślik
bydło
szybko, prędko
ciągnąć
szczuć
zarośla, zagajnik
czara, kielich, kieliszek

чемний, чемяний
черево
чередa
черевик, черевичок
червень
чернець, черниця
чимало
чимчикувати
число
човен
чоловік

чорногуз (бузько, лелека)
чорторий
щaг
шаппанина
швидкий
шлях
штикульгати (кульгати)
шуляк
щелеп
щільники
щогла
юрба
ялина
яловина, яловичина
ятір

grzeczny
brzuch
trzoda
trzewik, trzewiczek
czerwiec
mnich, mniszka
sporo, wiele
dreptać
liczba, ilość
czołno
mąż (małżonek) mężczy-
zna
bocian
wir
grosz
gulasz (potrawa)
szybki,
szlak (także droga mleczna)
kuleć, utykać
jastrząb
szczeka
plastry woskowe w ulu
maszt
tłum, ciżba
jodła
mięso wołowe
więcierz

727

1223441

www.WesoleSpacerypoWarszawie.pl